

Iskolakerti kalauz

Útmutató népfőiskolák számára

Szerkesztették:
Dr. Halbritter András Albert
Mátyás Izolda Beáta
Pauliczky Nóra

Iskolakerti kalauz
Útmutató népfőiskolák számára

Szerkesztették:
Dr. Halbritter András Albert
Mátyás Izolda Beáta
Pauliczky Nóra

Iskolakertekért Alapítvány
Budapest 2018
© Iskolakertekért Alapítvány

Iskolakerti kalauz

Útmutató népfőiskolák számára

Szerkesztették:

Dr. Halbritter András Albert
Mátyás Izolda Beáta
Pauliczky Nóra

Írták:

Barla Ferenc, Csüllögné Balogh Judit, Dudás Noémi,
Farkas Péter, Fodorné Magyar Ágnes, Dr. Halbritter András Albert,
Józsa István, Dr. Lanczendorfer Zsuzsanna, Mátyás Izolda Beáta,
Molnár Zsolt, Németh György, Pauliczky Nóra, Rab Istvánné,
Ráczné Németh Csilla, Sándor Zoltán Attila, Süveges Krisztina,
Szabó Krisztina, Dr. Szabó Péter, Szelesné Kása Ilona, Szögi Márta

Olvasószerkesztő: Papp László

Címlap és grafika: Kiss Hanga

Tördelés: Wagner Péter

Nyomda: Pannónia Nyomda

A kiadvány létrejöttét az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az
NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. támogatta

ISBN: 978-615-00-2105-8

2018

Tartalomjegyzék

Előszó, bevezető gondolatok	7
I. Az iskolakert fogalma	9
1.1. Az iskolaudvar nem azonos az iskolakert fogalmával	10
1.2. A kertben végzett tevékenységek célja és szerepe	12
II. Nemzetközi és magyar helyzetkép	15
2.1. Történeti visszatekintés	15
2.2. A 2018. évi országos iskolakert felmérés eredményei	19
2.3. Iskolakerteket támogató környezeti nevelési programok	24
2.4. Nemzetközi körkép: iskolakert és közösség	26
III. Az Iskolakertekért Alapítvány és az Iskolakert-hálózat	32
IV. A fenntartható iskolakertek tervezése	36
4.1. Iskolakert lépésről lépésre	36
4.2. Az iskolakertek fenntarthatóságának 10 pontja	39
V. Óvoda- és iskolakert-megvalósítási tapasztalatok az Iskolakert-hálózatban	41
5.1. Terület	41
5.2. Személyi feltételek	41
5.3. Képzettség – szakértelem	42
5.4. Korosztály – időkeret	43
5.5. Módszertan	43
5.6. Pénzügyi feltételek előteremtése	44
5.7. Tematikus vezérfonalak a kertben	44
5.8. Integrálás az intézmény életébe	45
5.9. Integrálás a település életébe	45
5.10. Megjelenő problémák	46
VI. Inspiráló jó gyakorlatok gyűjteménye	47
Kell egy kert (és pont)	48
Nagyváros, kis terület, sok tevékenység	52

Történelmen túl	56
Ovikertek	60
Ökológiai Oktatóközpont Debrecenben	65
Iskolakert staféta	69
Oktatók és hallgatók, tanítók és kisdíákok az Apáczai-kertben	73
„Szemiramisz függőkertje” Kőbányán	80
Magból kenyér	82
Kézzel, szívvel, nagyanyáink szemével	84
ÚjraKERT	88
Mozikert	90
A Barázdabillegető gyerekkert	94
„Mentés másként”	97
„Emberé a munka, Istené az áldás”	101
Színeskert	105
VII. Kapcsolódó tantervek, szakirodalom, segédanyagok	108
7.1 Tantervek	108
7.2 Szakirodalom	109
Mellékletek, segédanyagok	113
1. Melléklet Etnobotanika, népi növény- és kertkultúra kérdések és jegyzőkönyv adatgyűjtők számára, értéktárak készítéséhez	114
2. Melléklet Hagyományos gyógynövény-ismeret: népgyógyászati etnobotanikai jegyzőkönyv adatgyűjtők számára, értéktárak készítéséhez	119
3. Melléklet Útmutató a környezeti nevelési célú komposztáláshoz	125
4. Melléklet Iskolakerti munkára felkészítő képzési/ továbbképzési tematika a pedagógia, szociális és a kulturális képzési területek hallgatóinak, szakembereinek (választható tárgy a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karon)	129
5. Melléklet Iskolakert tervezési segédlet	134
6. Melléklet Jeles napok az iskolakerthez kötődően	135

Előszó, bevezető gondolatok

"Iskolakertet minden gyereknek!" Álmunk, hogy minden gyerekkel foglalkozó (iskolai, óvodai, vagy iskolán kívül megvalósuló) közösségnek elérhető és szabadon választható, természetes és támogatott lehetőséggé váljon egy iskolakert, óvodakert működtetése.

A magyar polgárosodás és a Kertmagyarország-vízió az a társadalmi-eszmei keret, melybe illeszkedve az iskolakert hazai szerepét elképzeljük. Előbbi a reformkor óta folyamatosan aktuális, függetlenséget, felelősséget és kulturálódást célzó program, utóbbi, a Kert-Magyarország eredetileg Entz Ferenc (1805 – 1877, gyümölcsnemesítő, tudós kertész és a magyar kertészeti oktatás megalapítója) írásaiban felbukkanó kép, amit népi írók, elsősorban Somogyi Imre (Kertmagyarország felé) és Németh László (*A minőség forradalma, Égető Eszter*)

Németh László szobra
a Lakitelki Népfőiskola
szoborparkjában

tettek ismertté mint az élhető településeket és megmaradást biztosító társadalmi fejlődés alapját.

Az iskolakerti mozgalom felsorakozik e célok mögé és együttműködik minden, e fejlődésben érdekelt csoporttal, irányzattal. Mivel hazai hagyományokon alapuló, iskolakultúránkba szervesen illeszkedő, tudományos kutatásokkal megalapozott, módszerekben és lehetőségekben gazdag, könnyen elérhető oktatási eszköz, ezért szeretnénk, **ha áldásai, fejlesztő, oktató-nevelő lehetőségei minden magyar gyermek javára szolgálnának**, és ez nemzetközi együttműködésekben minden más gyermekre kiterjedne.

A gyermekek nemcsak a közösségszervezés elhagyhatatlan célcsoportjai, hanem az egész közösség fontos erőforrásai, kreativitásukkal, játékosságukkal, szeretetükkel: kötőerőt és célokat biztosítanak minden közösségnek. Az iskolakerti tevékenységek kifejezetten kínálóknak nemzedékek közötti együttműködési programokhoz, települési közösségfejlesztéshez. A művelődési intézmények is egyre több helyen kezdenek élni a kertészkedés közösségi lehetőségeivel: gyógynövényeket ültetnek, tájfajtákat tartanak fenn, befőző programokat szerveznek. Ahogy sok településen fizikai közelségbe helyezték el elődeink az iskolát és a művelődési intézményeket, úgy az iskolakert témája kulturális szinten is közelebb hozhatja e két intézménytípust, tevékenységet.

A szerkesztők

I. Az iskolakert fogalma

Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra

Az iskolakertet, iskolakerti nevelést sok félreértés övezi, a fogalom használata sokszor átgondolatlan, ezért fontos a fogalom tisztázása. Olyan meghatározást próbáltunk megfogalmazni, mely a gyakorlatból indul ki, igyekszik szélesre tárni a definíció által meghatározott halmaz határait, hogy a jól működő példák közül a nem tipikusak se maradjanak ki. A gyermekek aktív bevonása és a pedagógiai munka követelménye azonban szerintünk megkerülhetetlen. Nem titkolt szándék, hogy a definíció sugallja a fejlődés irányát is.

Az **iskolakert** bármilyen gyermekközösség (többségében óvodai, iskolai) rendszeres és értelmező tevékenységével gondozott, oktatás-nevelés és felüdülés céljával művelt kert.

A neveléstörténetben hagyományosan az iskolakertek fő célja a kertészetre és általában a munkára nevelés volt: Magyarországon az ezt tükröző tankert, gyakorlókert, oktatókert megnevezésekkel vált ismertté. Mára ezek mellett változatos, új tanulási és nevelési célok jelentek meg, vagy váltak hangsúlyossá. Ezek a teljesség igénye nélkül: *környezeti és fenntarthatóságra nevelés; öngondoskodásra és együttműködésre nevelés; egészségnevelés, élménypedagógia; a valóságra épülő, jelenségalapú, tapasztalati, cselekvésorientált tanulás; mezőgazdasági pályorientáció*. Mint helyszín a kert-alapú tanulás "szabadtéri laboratóriumai", „égig érő tantermei”¹, céltudatosan kialakított gyakorlóterepi, a kertészeti és pedagógiai tevékenységek mellett játék-, közösségi és rekreációs lehetőségekkel. Általában iskolák, óvodák udvarán, ritkábban külső helyszínen alakítanak ki

---

1 Lehoczky János: Égig érő tanterem. IUCN Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda Hírlevél, 2000. augusztus II. évfolyam 3. szám

iskolakertet, de tágabb értelemben iskolakerti tevékenységnek, illetve „mini iskolakertnek” tekintik a virágládában, ablakpárkányon, balkonládában művelt kertet is, ha iskolakerti célokkal, gyerekekkel művelik. Az iskolakert minden korosztálynak lehetőséget nyújt megtanulni a kerttel, ezáltal természeti környezetünkkel bánni, azt helyesen használni, de e lehetőség életszakaszokon átnyúló, hosszabb folyamatban teljesezhet ki már kisgyermekkortól kezdődően. Így a bölcsődei és óvodai kertek is iskolakerteknek tekinthetők.

Iskolakert a győri orsolyitáknál

E nevelés- és tevékenység-központú iskolakert-fogalomból következik, hogy minimális méretet, mérethatárokat is csak önkényesen lehet megadni. Tipikus osztály- és csoportméretek mellett kb. 10 m² az a határ, ami alatt a rendszeresség nehezen biztosítható.

1.1. Az iskolaudvar nem azonos az iskolakert fogalmával

Ahhoz, hogy egy udvarra tágabb értelemben kertként tekintsünk, elsősorban egy olyan szemléletre és alaposan átgondolt (kertészeti és tevékenységbeli) tervezésre van szükség, ami

alapvetésnek tekinti, hogy a gyermeket ért hatások, oktatási és nevelési lehetőségek a kapun belépve elkezdődnek. Vagyis az oktatás színtere – a foglalkoztatók és tantermek mellett – az épület szűk szabadtéri (természeti és mesterséges) környezete is.

Az udvar egésze akkor válik kertté és akkor válik a környezeti nevelés gyakorló terepévé, ha azt a gyerekekkel együtt egészében vesszük birtokba és velük együtt, jó gazda módjára gondoskodunk róla:

- √ gondozásába korosztályoknak megfelelő szinten és rendszeresen bevonjuk az odajáró gyerekeket, akik megtervezik a veteményest és folyamatosan művelik azt, megmetszik és gondozzák a bokrokat, összesöprik a faleveleket és komposztálják, betakarítják a terméseket és felhasználják azokat, virágokat gyűjtenek és azzal az óvodát/iskolát díszítik, stb.;
- √ ha változásait korosztályoknak megfelelő szinten folyamatosan figyelemmel kísérjük: melyik növény mikor virágzik és milyen a virága, hogyan változnak a növények az időjárás hatására, milyen rovarok, madarak jelennek meg és mi a szerepük, stb.;
- √ ha felhasználjuk a terep lehetőségeit és ott tanórákat tartunk, pl. kísérleteket végzünk és azt beépítjük a természet-tudományos tanulmányokba stb.

Az óvoda- és iskolakertnek fontos része a veteményes, gyümölcsös és virágoskert, általában ezt szoktuk szűkebb értelemben vett „kert”-ként emlegetni. Ez a kert a tervezés, a beavatkozás, a gondoskodás és felelősségvállalás napi színtere. Az itt végzett tevékenység sem egyezik már meg a múltban használt „tankert/gyakorlókert/oktatókert” fogalmával, mint ahogy a mai gyerekek is egész más környezetben nevelkednek, mint a korábbi generációk. A kiskerti tevékenységek, a kertészeti ismereteken túl, magukba foglalják környezetünk megóvásának és helyes használatnak mintáit, az együtt munkálkodás örömét, a felfedezést, a feltöltődést és a játékot is. Egyben egy olyan típusú közösség építését is szolgálja,

amiben egyaránt szükség van a pedagógusok, a szülők, a nagyszülők és a környezet civil szereplőinek együttműködésére (gondoljunk pl. a nyári fenntartás nehézségeire).

1.2. A kertben végzett tevékenységek célja és szerepe

Az iskolakert eredetileg a kertkultúra és az élelemtermelés alapjainak elsajátítását is szolgáló oktatási eszköz, a megfelelő minőségű egészséges ételkészítéshez való hozzáférésre, az öngondoskodásra, természeti környezetünkkel való helyes bánásmódra alakít ki a gyerekekben igényt, készségeket, képességeket.

Szinte mindenhol megjelenik a fenntarthatóságra nevelés: a kert nemcsak segít megismertetni a természetet, hanem a felelős, gondozói magatartás kialakítását is szolgálja. Az iskolai oktatás-nevelés új módszereinek keresése is gyakran a kertbe vezet az új kihívásokra választ kereső pedagógust. A növénytermesztés alapvető emberi tevékenység, mely beavat a világ rendjébe, tevékenykedtet, problémamegoldásra és munkára nevel, fejleszti az együttműködést, a közösségeket. Napi tapasztalata a pedagógusoknak, segítég a tanulásban, a személyiségfejlesztésben. Az iskolás korosztályon belül külön célcsoportként látjuk megjelenni a sajátos nevelési igényű gyerekeket, akik számára az iskolakerti tevékenység terápiás jelleggel is bír.

Iskolakertek sokféle céllal jöhetnek létre, melyeket hatékony működés esetén a létrehozó pedagógusok és diákok, szülők, civil támogatók közösen határoznak meg. Mindemellert mindegyik kertben meg kell jelennie a következő alapelveknek, melyek a tevékenységekben köszönnek vissza és adnak élmények által szerzett tudást a gyerekeknek:

- √ Megmutatni a kertet mint élményt, kikapcsolódást, felfedezést, örömet nyújtó közeget gyerekek és szüleik számára egyaránt. Ezáltal a gyermekeket nyitottabbá tenni a természetre, annak éves ritmusára, hatásainak befogadására, működésének megértésére. Népszerűsíteni a kertészkedést, mint a természetet és az emberi kultúrát szervesen összekapcsoló tevékenységet, az ökológiai gazdálkodás szemléletét és módszereit.

- √ Ösztönözni a gyermekek kertben történő vagy kerthez kötődő tevékenységközpontú tanítását oly módon, hogy munkájuk által megélhessék a jövőjükért érzett felelősséget; megtapasztalják természeti környezetünket, az együttműködés szükségességét és hatékonyságát, érezzék a generációkon átívelő tudás fontosságát, a munka becsületét.
- √ Bemutatni, hogy a kertben végzett tevékenység összetettségénél fogva is kiváló lehetőség a személyiség harmonikus fejlesztésére: a tanultak gyakorlatban történő előhívására, a kísérletre, a kooperálásra, új esztétikai élmények és érzékelések megtapasztalására, a gyermekek kertészeti alapkutatására, ökológiai folyamatok láttatásán keresztül alapvető környezet- és természetvédelmi szükségességek felismertetésére, az egészséges ételkészítés népszerűsítésére.
- √ Megtanítani az alapvető növénytermesztési fogásokat, folyamatokat, az ökológiai gazdálkodás alapjait annak érdekében, hogy a háztáji növénytermesztés újra elterjedjen, akár saját fogyasztásra, akár nagyobb méretben, jövedelemszerzési céllal. Munkabiztonsági és oktatási okokból az ökológiai gazdálkodás módszereit preferáljuk. Az ökológiai gazdálkodás módszerei adják meg a biológiai, –környezet-tani, ökológiai ismeretek átadásának gyakorlati, szemléltetési lehetőségét is.

A fenti célok változatosan, egy-egy irányba hangsúlyosabban eltolódva jelennek meg egy-egy adott kertben. Ismerünk néhány olyan iskolakert programot is, mely határozottan a hátrányos helyzet leküzdésének részeként értelmezi az iskolakertben tanított ismereteket. Olyan tudást ad át, amely új szemléletet kialakítva ráirányítja a figyelmet mezőgazdasági szakmákra, alapvető élelmiszerek megtermelésén keresztül segíti a majdani fiatal felnőttek egyéni boldogulását, hozzájárulva kiszolgáltatottságuk csökkenéséhez.

Tapasztalatunk azt mutatja, hogy városokban az iskolakert leginkább a tudatos táplálkozást és fogyasztást, környezeti érzékenyítést szolgáló nevelés eszközeként jelenik meg. A kerti

foglalkozásokba beépíthető szinte mindegyik tantárgy anyaga, kezdve a természetismerettől, a matematikán, rajzon, angol tanításon át egészen a technika és életvitel tantárgyáig. Mindezen túl a kertben megjelenő feladatok és lehetőségek jó alkalmat kínálnak a türelem, a kitartás edzésére is.

II. Nemzetközi és magyar helyzetkép

Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra

2.1. Történeti visszatekintés

Az iskolakertek gondolatának első felvetését Comenius *Didactica Magna* című pedagógiai művében találhatjuk meg: „...kívül pedig tartozzék az iskolához nem csupán szaladgálásra és játékra szolgáló térség (...), hanem valamelyes kert, ahova időnként bebocsátjuk őket, hogy szemük legeljen a fák, virágok, füvek szemléletében. Ha így rendezzük el a dolgokat, nem jelent kevesebb örömet iskolába járni, mint ahogy a vásárba szokás, ahol mindig azt remélik, hogy valami újat fognak látni és hallani.” (Comenius, 1992.) Ez a kert-idea még csak a pihenést, kikapcsolódást szolgálta.

Pestalozzinál már tevékeny iskolakert-gondozást találunk, melynek fő célja a munkára nevelés volt, *a kéz, a fej és a szív kiművelésének* elv alapján. A neveléstörténetben *filantrópoknak* nevezett Basedow, Trapp, Salzmann (elsősorban Rousseau hatására) a kertben fontos oktatási helyszínt láttak.

Magyarországon elsősorban a német nyelvterület hatására jelentek meg iskolakertek. Első megvalósult példaként Tessedik Sámuel „gyakorlati gazdasági iskoláját” ismerjük.

A kiegyezés után, amint nemzeti hatáskörbe került az oktatás irányítása, rögtön elindult egy olyan oktatásfejlesztő munka, aminek mérföldköve a népiskolai törvény² megszületése volt. A törvény igyekezett az oktatást a gyakorlati élethez, így a gazdálkodáshoz is közelíteni, amit a tantárgyi szerkezet is tükröz, így előír kertészeti ismereteket is magukba foglaló tárgyakat, mint:

- √ *természetrajz* illetve *gyakorlati útmutatások a mezei gazdaság és kertészet köréből* az elemi népiskolában,
- √ a felső elemiben *természettan és természetrajz (különös tekintettel a kertészetre és női foglalkozásra)* a lányoknak, *mezei gazdaságtan alapvonalai* a fiúknak.

---

2 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800038.TV>

Tanítóképzőkben kötelező jelleggel írta elő gyakorlókertek létesítését és a tanítójelöltek felkészítését:

- √ „*Tanítóképezdék*: [...] 83. § A tanintézethez legalább 2 holdnyi kertnek kell csatoltatni, hogy a növendékek a földmivelésben, a gyümölcs- és szőlőtermesztésben, gyakorlati oktatást is nyerjenek. [...];
- √ 88. § Kötelezett tantárgyak: [...] i) Természettudományok és azoknak a földmivelésre és iparra való alkalmazása; k) Gazdaságtan, gazdasági és kertészeti gyakorlatokkal; [...];
- √ *Tanítónőképezdék*: [...] 111. § A tanítónőket képező intézetek köteles tantárgyai: [...] i) természettan és természetrajz, (különös tekintettel a kertészetre és a női foglalkozásra, p. o. a főzésre); „

A rendelkezés támogatására Graszal János és Horváth József szerkesztésében és kiadásában folyóirat indult *Az iskolakert: A népiskolai tanügy reformját célzó havi közlöny* címmel 1887-ben, de sajnos 1889-ben megszűnt. Rövid ideje alatt a mezőgazdasági kultúra fejlesztését, az okszerű kertészet elterjesztését szolgálta (Ackermanné Kelő, 2011.). A címadás egyértelműen utal arra, hogy a lapalapítók az iskolareform szimbólumának látták az iskolakertet.

Az 1930-as években már sok iskolához tartozott iskolakert, és a helyzet (világszerte hasonló tendencia részeként) csak a mezőgazdaság (nálunk az 1950-es években megindult) ún. zöld forradalma: a gépesítés, kemizálás következtében változott. A mezőgazdasági élömunkaigény csökkenésével csökkent az iskolakertek száma is. Az 1980-as (Magyarországon az 1990-es) évektől a fenntarthatóság, az egészséges ételmisszer fontossága, az ételmisszertudatosság is olyan szempontok lettek, amelyek a pedagógustársadalommal újra felfedezték az iskolakert nyújtotta lehetőségeket, és e nevelési célok hozták el a mozgalom újjászületését.

Az iskolakertek hőskorának hazai hagyományaira büszkék lehetünk, tanítóink munkája kötelez annak ápolására, továbbéltetésére. Mivel még élő hagyományról van szó, és még élnek hiteles közvetítő pedagógusok, vannak a hanyatlás éveit túl-

élt, folyamatosan működő iskolakertek, így lehet építeni a folytonosságra. A szerves fejlődés lehetőségével élve az iskolakultúrába beágyazottan bontakozhat ki a magyar iskolakertek új virágkora.

Nem lehetne ugyanakkor fenntartható és fejlődő a mozgalom, ha nem venne tudomást az elmúlt évtized neveléstudományi és idegtudományi-oktatáspszichológiai kutatásainak eredményeiről, fejlesztési irányairól. Igazolt, bizonyítékokon alapuló eredmények támasztják alá az iskolakerti oktatás fontosságát, értékeit, világszerte új célok, módszerek, tananyagok jelentek meg iskolakerti témában. Egészséges értékrend alapján szűrve, válogatva e fejlesztésekből, körültekintő hazai alkalmazással a magyar gyermekek, társadalom javára is hasznosulhat ez a kiterjedt kutatómunka.

Nemzetközi kitekintés nélkül az oktatás nemzetközi versenyében lemaradás következhet be, annak fájó versenyképességi és társadalmi következményeivel. Gondokat okozhat a külföldi módszerek kritikátlan átvétele is, de ha nem jelennek meg a nemzetközi oktatásfejlesztési eredmények a hazai módszertani kínálatban, akkor nem tudja a hazai pedagógustársadalom az elérhető legjobb lehetőségeket a gyermekek számára biztosítani. Ez így van az iskolakerti munka esetében is. Az iskolakertben folyó pedagógiai munka több mint kertészeti ismeretek átadása, több mint egyszerű pályáorientáció. Az iskolakert nem csak tanulási lehetőséget nyújt, hanem élményt, kikapcsolódást, felfedezést is jelenthet a gyerekek számára. Tökéletesen alkalmas a tanultak gyakorlatban történő alkalmazására, a tapasztalás általi tanulásra, a kooperatív készségek fejlesztésére. A tevékenységközpontú oktatás, a projektmódszerrel való tanítás egyaránt megvalósulhat az iskolakertekben. Kiváló terepe lehet a tantermi körülmények között rosszabbul teljesítő, vagy akár hátrányos helyzetű gyerekek készségeinek kibontakoztatására is.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a fenti témák mellett (környezet- és egészségtudatosság, környezetvédelem) az iskolai tantárgyak szinte mindegyike kapcsolható valamilyen mértékben az iskolakerti tevékenységekhez: a környezet,

illetve a természetismereten túl a matematika, a rajz, az idegnyelv-tanítás, a technika és életvitel tárgyak egyes elemeinek beépítésére is van már külföldi és hazai példa.

Elgondolkodtató, hogy oktatási helyzetünk legfontosabb problémáira jobbitási lehetőségeket kínál az iskolakert, nemcsak az iskolai eredmények, Pisa-felmérési mutatók javításában, hanem életvezetési minták közvetítésében (pl. közép- és hosszútávra tervezés, öngondoskodás képességei, felelősségtudat fejlesztése halmozottan hátrányos helyzetű térségekben). Az iskolakerti tevékenység áttételesen a kétszáz éve kitűzött cél, a polgárosodás egyik támogatójaként szolgálhat olyan szemléletet, melyben elérhető a kezdeményezőkézség, vállalkozói képesség; megbecsült a munka mint a családi, közösségi és egyéni felemelkedés és megmaradás hagyományos és legbiztosabb módja; értéknek számít a közösséghez és a szülőföldhöz kötődés.

Az iskolakertek kiváló terepei lehetnek a hagyományörzésnek is. Erre az Inspiráló jógyakorlatok fejezetben található jó példákat az olvasó: a csabrendeki iskolakert helyi értéktárban is

A Győri Vásárcsarnok és a Győri Kertbarátok Egyesületének magbörzéje Győrött, iskolakerti termékekkel

helyet kapott. A kertközösségek szerepet kaphatnak értékmérésekben is: népi kertkultúra, tájfajták, népi gyógyászati ismeretek felmérésében, dokumentálásában, megőrzésében. Ehhez az 1. és 2. mellékletben adunk meg kérdéssort és jegyzőkönyv-mintát. A feltárt értékek megosztása újabb közösség-építő lehetőséggel jár, például magbörze, közösségi gyümölcsfaoltás, gyógynövénytúra.

2.2. A 2018. évi országos iskolakert felmérés eredményei

Regionális előzetes kutatások után Magyarország Országgyűlése és az Emberi Erőforrások Minisztériuma Köznevelésért Felelős Államtitkársága megbízásából, az Iskolakertekért Alapítvány előkészítésével és feldolgozásával két felmérés történt meg:

1. kötelező adatszolgáltatás a tankerületi iskolai intézményeknél, a Klebelsberg Központ szervezésében;
2. önkéntes adatszolgáltatás az Oktatási Hivatalnál jegyzett összes, az előző adatszolgáltatásban nem érintett intézménynél és tagintézménynél (feladatellátási helynél).

A beérkező, összesített adatok feldolgozása során kiszűrtük a félreértésekből adódó téves információkat (például a kérdőívben megadott tevékenységközpontú, de nem méretfüggő iskolakert-fogalom ellenére gyermekek nélkül művelt kert, udvar szerepeltetése iskolakertként).

A hazai 5896 közvetlenül neveléssel foglalkozó intézményből (nem számítva ide a pedagógiai szakszolgálatokat) 2190 tankerületi, 3706 pedig egyéb (önkormányzati, egyházi, alapítványi, minisztériumi, felsőoktatási intézményhez tartozó) fenntartású. A tankerületi fenntartásúak közül 528 rendelkezik iskolakerttel, míg a többi közoktatási intézménynél ez a szám 500, összesen 1028. Egy intézményen belül több tagiskola, tagóvoda, így több iskolakert is működhet, ami tovább növeli az iskolakertek számát. E szempont alapján külön vetjük azokat az oktatási egységeket, melyek azonos, közös intézményi és feladatellátási hely alatt működő óvodát és

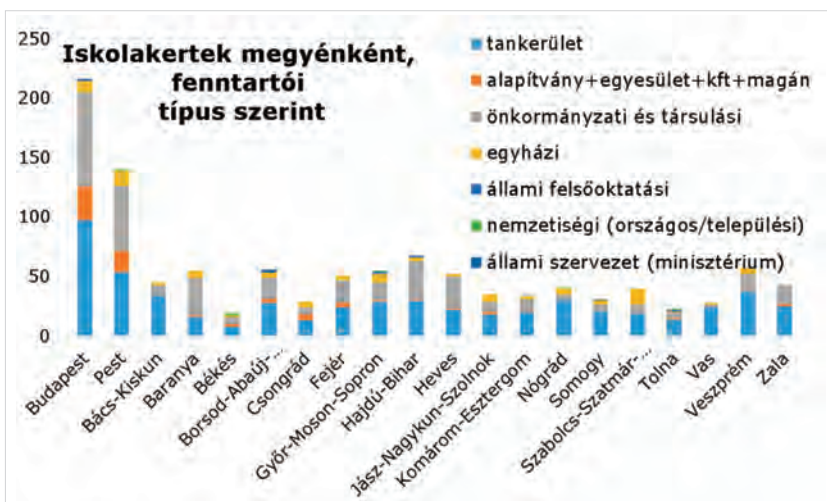
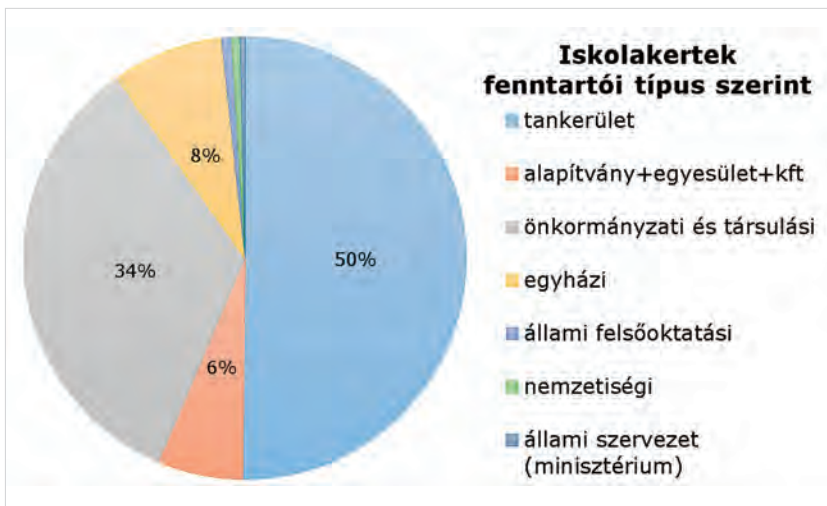

iskolát foglalnak magukba – hiszen ilyen esetben az óvoda és iskola udvara is elkülönül egymástól. Az iskolakert-fogalom közösségi hangsúlya miatt nem számítottuk külön kertnek ugyanakkor az egy iskola vagy óvoda többféle kerti egységét, például amikor az udvaron is művelnek iskolakertet, és külső (például önkormányzati) telken is. Ezen iskola-és óvodakertek száma 1118 (melyből 561 tankerületi, 557 egyéb fenntartású). Hangsúlyozzuk, hogy ezek a számok alulról közelítik a feltételezett valós számot, mivel a nem tankerületi felmérés önkéntes volt: a visszaküldési arány miatt előfordulhatott, hogy egy iskolakert nem került be a mintába, ha nem töltötte ki a kérdőívet.

Az 1118 kerttel rendelkező kitöltő közül az alapítás idejét 1086 tudta megadni. Adataikból látszik, hogy többségük (637) 2010-2018 között alakult meg. Kimondhatjuk, hogy a hazai iskolakert-mozgalom fellendülő szakaszát éli. Az összes (5896) intézmény 18,9 %-a (1118) művel kertet, míg az összes feladatellátási hely (óvodai, iskolai nevelést nem folytató szakszolgálatok nélkül: 13878) 8%-a. Az iskolakert-művelés ma már nem tekinthető elszigetelt jelenségnek!

Az iskolakertek száma megyénként és fenntartónként a következőképpen alakul.

Az ábrákon láthatjuk, hogy Budapest és Pest megye kiemelkedő arányai mellett minden régióban megtalálhatók az iskolakertek.

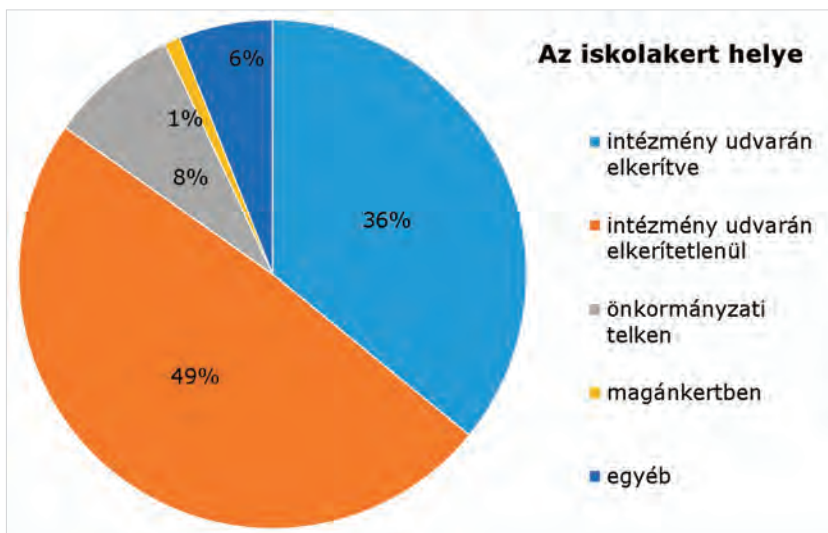
A korosztályos elosztásban az óvodai kertek vezetnek, az itt zajló nevelési céloknak megfelelően. Az általános iskolában a felső tagozat nagyobb részvételi arányát a felső tagozatos emelt szintű technika tantárgy agrárváltozata magyarázhatja, melynek oktatása iskolakertet igényel. A középiskolák célori-

entált képzési szerkezete mellett iskolakerti munkára kevesebb idő jut, ezért azok kevésbé elterjedtek.

Iskolakerti elemek közül a virágoskert, veteményes, fűszer-és gyógynövénykert, komposztáló a leggyakoribbak.

Legfontosabb cél a környezeti nevelés, fenntarthatóságra nevelés Magyarországon is. Mindezek mellett megjelennek azok a célok is, melyeket a világ más területein is megjelöltek.

A kertek jellemzően az intézmény udvarán helyezkednek el elkerítve, vagy elkerítetlenül, de van példa (az összes eset 15 %-a) önkormányzati, magán vagy egyéb tulajdonú külső iskolakerti helyszínekre is, köztük művelődési—közösségi épületek udvarán kialakított kertekre.

2.3. Iskolakerteket támogató környezeti nevelési programok

Két olyan országosan szerveződő óvodákat és iskolákat megszólító környezeti nevelési program van Magyarországon, amihez az iskolakert téma szervesen kapcsolódhat, és kiemelt eszközeként szolgálhat a programok gyakorlati megvalósításának.

E két program: a **Zöldóvoda program** valamint az **Ökoiskola program**.

2.3.1. Zöldóvodák

A Zöldóvoda címet évente meghirdetett pályázaton nyerhetik el azok az óvodák, melyek **nevelési céljai között és dokumentumaiban egyaránt** markánsan megfogalmazásra kerülnek a fenntarthatóságra, a környezet- és egészségtuda-

tosságra nevelés elvei és területei. A helyi természeti értékek védelmének nevelése hangsúlyosan jelenik meg a helyi adottságok alapján (pl. fák védelme, faápolás, faültetés, madárvédelem, a lakóhely-megismerési tevékenységek, az épített és a természeti környezet védelme, stb.).

A pályázati kritériumok között szerepelnek az **óvoda udvarára vonatkozó kritériumok is:**

- √ mentesnek kell lennie a legtöbb allergiát, valamint az esetleges mérgezést és sérülést okozó növényektől;
- √ az óvodakertben a helyi lehetőségek figyelembevételével valósulhat meg a zöldséges- és virágoskert, a gyógy- és fűszernövény rész, a sziklakert, a kerti tó, stb., ahol a gyermekek aktívan részt vehetnek, a kertgondozáshoz kisméretű kerti szerszámokat használva.

A Zöldóvoda-hálózat koordíciós feladatai az Földművelésügyi Minisztérium Agrárszakképzésért Felelős Helyettes Államtitkárságához tartoznak.

2.3.2. Ökoiskolák

ÖKOISKOLA

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma (a továbbiakban: EMMI) és a Földművelésügyi Minisztérium (a továbbiakban: FM) – a hazai és a nemzetközi tapasztalatok alapján – nagy hangsúlyt fektet arra, hogy az iskolás korosztály sajátos, korcsoportjának megfelelő élményekre és tapasztalatokra építő, azaz tevékenységorientált környezeti-, és fenntarthatóságra nevelésben részesüljön.

A fenntarthatóság elveinek és gyakorlatának, valamint a környezettudatosságnak az iskolákban és kollégiumokban történő minél hatékonyabb megjelenése érdekében az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák 2004-ben közösen létrehozták az „Ökoiskola” címet (továbbiakban: Cím), melyet 2005 óta minden évben pályázat útján nyerhetnek el a nevelési-oktatási intézmények.

A Cím azon nevelési-oktatási intézményeknek az elismerése, amelyek intézményi keretek között átgondoltan, rendszersze-

rúen és mindennapi gyakorlatukban foglalkoznak a környezettudatossággal, a fenntarthatóságra neveléssel, a környezeti- és egészségneveléssel.

A Cím adományozása kapcsolódik az ENSZ „A fenntarthatóságra oktatás 2005–2014” évtizedének programját követő magyarországi vállaláshoz: ld. Globális Fenntarthatóságra Nevelési Akcióprogram (Global Action Programme on Education for Sustainable Development). A Cím pályázati rendszerének kimunkálása az ENSI (Iskolai Környezeti Kezdeményezések) nemzetközi hálózat több évtizedes tapasztalatai alapján történt.

2.4 Nemzetközi körkép: iskolakert és közösség

A magyarországi iskolakert-mozgalom történetének és fejlődési lehetőségeinek megértése kitekintéssel, nemzetközi összehasonlítással mélyebben érthetővé válik. Jelenleg világszerte reneszánszát éli a mozgalomnak. A harmadik világban továbbra is az élelmezés-biztonság, élelmiszer-önrendelkezés és az öngondoskodás (beleértve egyszerű vállalkozói ismereteket is) mentén szerveződnek iskolakertek. Ennek fő szakmai támogatója az ENSZ élelmezési szervezete, a FAO (<http://www.fao.org/schoolgarden>). Az olasz Slow Food Egyesület Tanzániában szervez iskolakerteket, helyi kultúrnövényfaj és -fajták népszerűsítésével küzd a helyi közösségek élelmiszer-önrendelkezéséért.

Kubában a szovjet támogatás megszűnése után kibontakozó olajválság élelmezési válságot is okozott. Ezen részben városi kertekkel segítettek, melyet iskolakert-programmal támogattak. A kubai példa egyik tanulsága, hogy nemzetbiztonsági kockázatnak számít, ha egy ország népességének csak kis része tud növényeket termesztani. Ez a válság felkeltette a jövőkutatók figyelmét is, akik az olajkészletek kimerülése utáni világ lehetőségeire kíváncsiak, – az erről szóló dokumentumfilm címe: A közösség ereje. A kubaihoz hasonló államokban is sokakat foglalkoztat fenntarthatatlan világunk jövője, egy-egy életszínvonal-csökkenés, mint a 2008-as pénzügyi válság, sokakat rávesz arra, hogy a „tuja+gyep összeállítású” kertekben veteményt, gyümölcsöt termesszenek.

Újabb téma az egészséges táplálkozás: több jóléti országban azért kongatják a vészharangot, mert a modern történelem első nemzedéke nő fel, akik várható élettartama rövidebb, mint szüleiké. Nemcsak egészségtelenül táplálkoznak, de súlyosan tájékozatlanok élelmiszereik eredetével, előállításával kapcsolatban. Ezzel összefüggésben a gazdatársadalom öregszik, hiányzik az utánpótlás: a korai agrár-pályaorientáció te-repeként ismét előkerülnek az iskolakertek lehetőségei.

Elsősorban azonban a környezeti válság megoldásához elengedhetetlen környezeti nevelés és az annak helyét fokozatosan átvevő fenntarthatóságra nevelés fordítja a pedagógusok figyelmét a kertre, mint a természet felé aktív, gondoskodó magatartást kialakító lehetőség felé. „A természettel való helyes bánásmódot gyakorolni kell – ez az iskolakertek legfontosabb új feladata” (Winkel, 1993).

Gyakori funkció a közösségfejlesztés – egy iskolakert kialakításához, műveléséhez egyébként is szinte elengedhetetlen, hogy a tantestület tagjait, szülőket, adományozó helyi vállalkozókat, önkénteseket bevonjunk. Fő- vagy mellékcélként meg-

Tetőkert közösségi épületen, Reding, Anglia

jelennek olyan fejlesztési célok, mint az öngondoskodásra, gyakorlati életre, együttműködésre nevelés, gondolkodási és társas készségek fejlesztése, ami miatt a közösségszervezők számára is hasznos eszköz lehet az iskolakert. Sajátos cél az Európai Unió több országában a nem integrált bevándorló közösségek és a helyi lakosság közösségépítése kertészkedéssel közösségi kertekben (Németországban ún. interkulturális kertekben), iskolakertekben. Ez az interkulturális közösségépítő funkció Magyarországon a kisebbségi integrációban jelenik meg.

Mendel öröklődési törvényeinek kerti oktatása, Essen, Németország

Németországban egyenesen az iskolakertet látják az iskolafejlesztés fő úttörőjének, húzóágának. Sajátos gyermekjogi megközelítéssel meghirdették a német iskolakerti mozgalom jelmondatát: „minden gyermeknek joga van iskolakerthez!”

A kertek közösségépítő és művelődési funkciója egyaránt érvényes iskolakertekre és különböző közösségi kertekre. Sokszor a munka melletti regenerálódást szolgálják, akár irodaházak szomszédságában.

Külön területe a kerthez kötött közösségi művelődésnek az ún. ökológiai műveltség.

A Thyssenkrupp-székház kertje, Essen, Németország

Könyvespolc Essen botanikus kertjében, Németország

*Komposztálás szemléltetése
Essen botanikus kertjében,
Németország*

Növényteni oktatótábla, Berlin

Természetközeli kaszálórét rovarvédelmi eszközökkel iskolakertben, Berlin

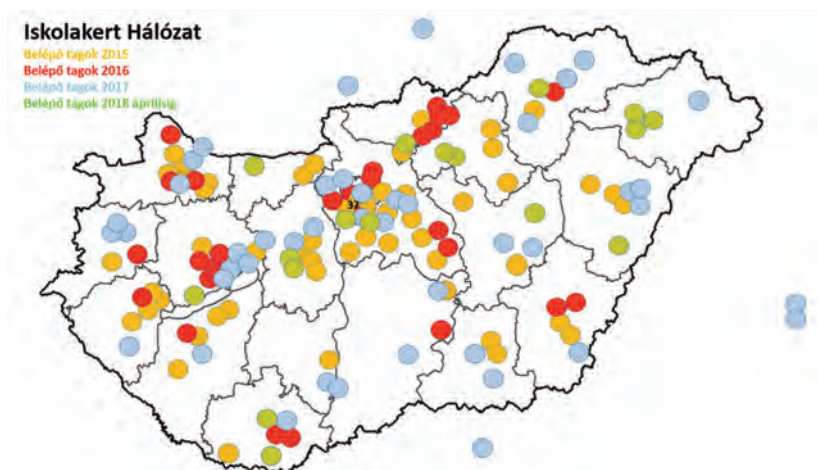
Angel of Hope Garden, Coleraine, Észak-Írország

Vannak példák különböző közösségi terápiás kertekre is, például a családi tragédiák feldolgozását segítő Angel of Hope közösségi kert Észak-Írországban.

III. Az Iskolakertekért Alapítvány és az Iskolakert-hálózat

Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra

Az Iskolakertekért Alapítvány 2015 márciusában került bejegyzésre. A szervezet fő célja iskolakertek létrejöttének inspirálása, a létrejövő iskolakertek hálózattá szervezése, segítése. 2018 tavaszára országosan és külhonban – a Kárpát-medence magyar lakta területein – több, mint 175 tagúra bővült az Iskolakert-hálózat.

Az Alapítvány széleskörű tudásmegosztással és ismeretátadással kapcsolatos feladatot lát el a hálózatot alkotó iskolák számára, kommunikációs felületet biztosít honlapján, facebook-oldalán, illetve hírlevelén keresztül. Az Alapítvány mindezen felül pályázati lehetőségeket (pl. a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal közreműködésével talajminőség-vizsgálatra vonatkozó pályázat, gazdasági szereplők támogatásával, tudásmegosztásra vo-

Iskolakertekért díj emléklakett

natkozó pályázatok, stb.) biztosít hálózati tagjai számára, valamint évente Iskolakertekért-díjat is kiosztanak a példaértékűen működő iskolakerteknek.

A hálózatban résztvevő iskolák az Alapítvány által évente megszervezett országos találkozón is megismerhetik egymás tevékenységeit, eltanulhatják egymástól a jó gyakorlatokat. Ezek a találkozók mindig erős motivációval hatnak a jelenlévő mintegy 100 résztvevőre.

Iskolakertekért díj 2015 nyertesei a Ménfőcsanakai Általános Iskola diákjai és segítő tanáruk

2017-es Iskolakertekért díj nyertesei a Dévai Szent Ferenc Alapítvány kertjei

I. Országos Iskolakert-hálózati Találkozó, Budapest

II. Országos Iskolakert-hálózati Találkozó, Győr

III. Országos Iskolakert-hálózati Találkozó és I. Kárpát-medencei Iskolakertek Szakmai Fóruma, Lakitelek

A hálózatszervező tevékenység mellett az Alapítvány szakmai műhely jellegű tevékenységeket is végez (szakmai fórumokon képviselő, jó gyakorlatok felkutatása, fórumok, képzések szervezése, kapcsolódás felsőoktatási intézményekhez, illetékes döntéshozókhöz, szakmai szervezetekhez).

IV. A fenntartható iskolakertek tervezése

Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra

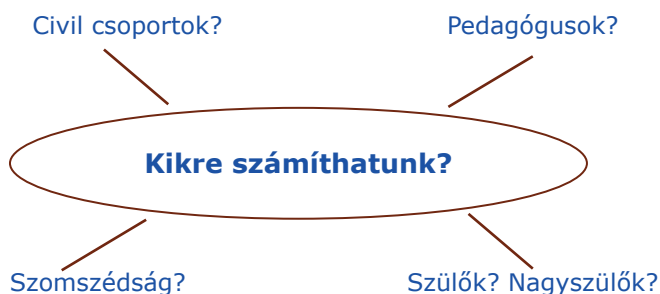
4.1. Iskolakert lépésről lépésre – helyzetfelmérés minden szinten

Ha iskolakertet hosszútávon szeretnénk működtetni, akkor az alábbi kérdéseket részletesen végig kell gondolnunk, mielőtt a kert fizikai kialakításába kezdenénk:

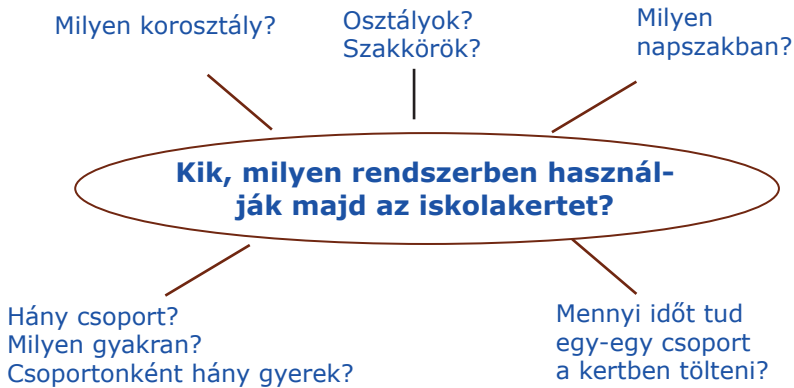
1. Legelőször azt kell megfogalmaznunk a magunk számára, hogy milyen céllal vagy célokkal szeretnénk létrehozni az iskolakertünket, hiszen ez határozza majd meg a kert struktúráját és használatát is.

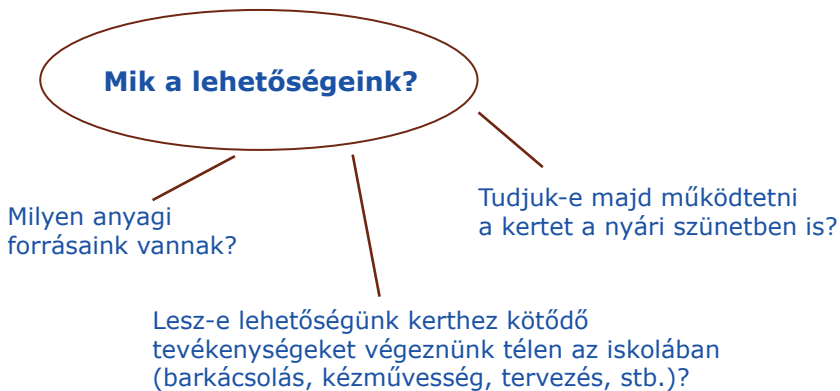
2. Vegyük számba, mely felnőttekkel számolhatunk a kert használatánál és a gondozásban való segítségnél.

3. Keressük meg azt a személyt, aki vállalja a kertgazda szerepét, ő tartja majd kézben a munkálatokat, ő nála futnak össze a szálak.
4. Vegyük számba a kertbe járó gyerekeket.

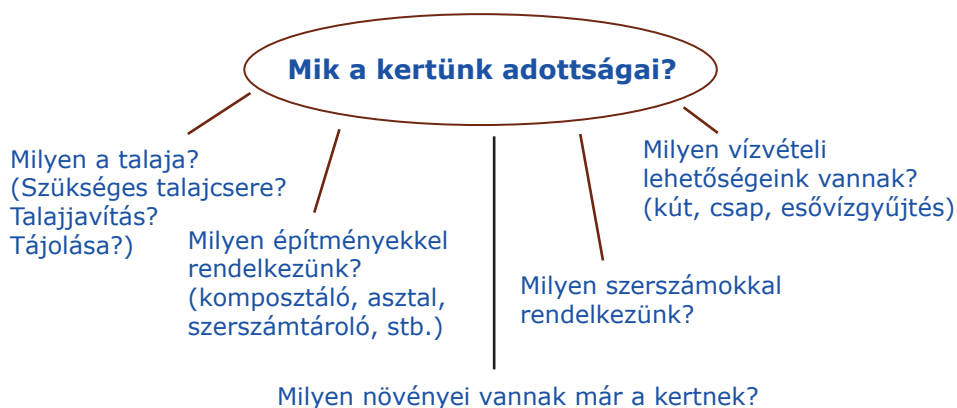
5. A fentiek alapján készítsünk egy kertbeosztást (ki, mikor használja) a tanévre.
6. Gondoljuk végig lehetőségeinket, energiáinkat egy egész évre vonatkozóan.

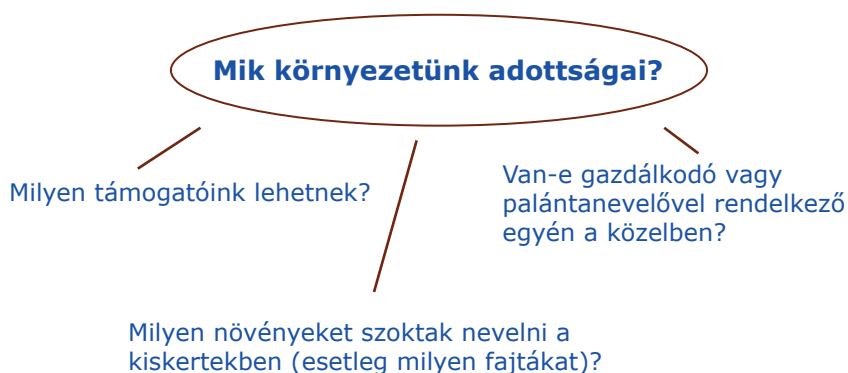
7. Vegyük számba a rendelkezésre álló területeket és jelöljük ki az iskolakert helyét.

8. Térképezzük fel kertünk adottságait, lehetőségeit.

9. Térképezzük fel szűkebb környezetünk adottságait.

Az összegyűjtött információk alapján tudjuk majd megtenni az első közös lépéseket – az iskolakert leendő használóinak minél szélesebb körű bevonásával – a kert kialakítására. Ha mindezt végiggondoltuk, számba vettük, kezdődhet a kertészeti tervezés (területhasználati egységek meghatározása, vetési terv elkészítése), majd a megvalósítás.

4.2. Az iskolakertek fenntarthatóságának 10 pontja

1. **Ha nincs „lelke” a kertnek, nem lesz „élete” sem.**
– 2-3 fős lelkes szervezői mag szükséges, ha csak egy ember áll a kert mögött, könnyen a magánügyévé válhat az iskolakert, és a pedagógiai haszon nagyrésze elmarad, a kert fennmaradása személyfüggő lesz.
2. **Előbb képzeljük el, utána valósítsuk meg!** – területi, személyi, pedagógiai, gazdasági tervezés.
3. **Fokozatosan építkezünk, mindig csak erőnkhez mérten!** – ütemezetten valósítsuk meg az iskolakerti terveinket, apránként lépünk előre, vagy húzódjunk vissza a feltételek függvényében, hogy a kertben töltött idő öröm maradjon mind a pedagógus, mind a gyerekek számára.
4. **Ökológiai szemlélettel formáljuk a kertet!** – vetésforgó, növénytársítás, szelíd növényvédelem, körfolyamatok szemléltetése — ezáltal tudjuk a leginkább megvalósítani a környezeti nevelési céljainkat, a méregmentes kertben a gyerekek veszélyeztetettség nélkül bármit megköstölhetnek.
5. **Értelmező jelenlét!** – tartsuk ébren a gyerekek kíváncsiságát, ne csak kertészkedjünk, hanem értelmezzük is a folyamatokat, nyomozzuk az okokat, kísérletezzünk, keressük a kapcsolatot az iskolapadban tanultakkal.
6. **Ne erőltessük, inkább színesítsük!** – ha el szeretnénk érni, hogy a gyerekek jó kedvvel, örömmel használják az iskolakertet, kínáljunk minél többféle, színes tevékenységet a kerti foglalkozásra, hogy minden gyerek megtalálja azt, ami neki testhezálló (kertészkedés, vízhordás, barkács feladatok, rendezkedés, ételkészítés, stb.).
7. **Az egészséges ételmiszer alapja az egészséges talaj!** – a természet biztonsága érdekében győződjünk meg róla, hogy az iskolakert talaja nem szennyezett elhelyezkedése (pl. for-

galmas út közelsége) vagy korábbi használatából adódóan; a termesztéshez biztosítsuk a szükséges tápanyag-ellátottságot, a megfelelően gazdag talajélet feltételeit. Fontos, hogy mennél többen megismerjék munkánkat, hogy jó példával hatni tudjunk, hogy segítőkre találjunk.

8. **Láttassuk a tevékenységünket!** – egyaránt fontos az iskolán belüli (iskolakerti faliújság, honlap) és az iskolán kívüli kommunikáció (helyi újság, közönségnapok szervezése, megjelenés a helyi piacon).

9. **Ne csak a kollégákra támaszkodjunk!** – a település községe széleskörűen megszólítható, bevonható – szülők, önkormányzat, civil szervezetek, nyugdíjas klub, helyi cégek – csapatépítés céljából.

10. **Ne feledjük soha, hogy a kert a feltöltődés és öröm forrása is!** – legyen olyan felülete az iskolakertnek, ahol pihenni és játszani is lehet, varázsoljuk széppé, hogy élmény legyen az ott töltött idő.

Bornemissza Péter Gimnázium, Általános Iskola és AMI

V. Óvoda- és iskolakert-megvalósítási tapasztalatok az Iskolakert-hálózatban

Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra, Ráczné Németh Csilla

5.1. Terület

A kertek nagy része az iskolaudvar/óvodaudvar egy elkülönített részén található. Más esetekben az iskolához közel (legfeljebb 10 percnyi sétára), az iskolától független területen találnak helyet veteményes, gyümölcsös kialakítására, úgy mint templomkertben, közintézmény kertjében, magánkertben, üres önkormányzati területen. Arra is van példa, hogy egy adott területet staféta rendszerben használnak különböző iskolák csoportjai. A legideálisabb az, ha a terület, amin az iskolakert működik az iskola fenntartójának tulajdonában van, ez esetben lehet igazából hosszútávra tervezni: fákat ültetni, évelő növényeket telepíteni, palántanevelőt építeni, stb. Ez az együttállás ad lehetőséget arra is, hogy a technikai dolgozók és a pedagógusok egyazon fenntartó alá tartozva egymás munkáját kiegészítsék és erősítsék.

A választott terület nagysága sokban függ a meghatározott céltól (érzékenyítés? hátránykompenzáció?), a használó gyereklétszámtól, a segítő felnőttek számától és a ráfordítható időkeret nagyságától. Néhány négyzetméternyi magasságyástól a 800–1000 négyzetméteres területig minden lehet megfelelő, ha az a személyi és tárgyi feltételekhez arányosan illeszkedik.

(Jól használható veteményest lehet kialakítani dombágyással is.)

5.2. Személyi feltételek

Az iskolakert elindításához leginkább egy elkötelezett személy szükséges (legyen az óvopedagógus, tanító, tanár vagy egy elfogadott szülő), aki 2-4 fős felnőttekből álló csapatot maga köré szervezve eléri, hogy:

- √ kitűzzék a pedagógiai célokat;
- √ kijelöljék a területet, megszerezzék az alapvető eszközöket;

- √ legyen köztük saját kiskerti tapasztalattal rendelkező személy;
- √ kialakuljon a menedzsment (meghatározzák, hogy az adott célt követve milyen korosztállyal, hány gyerek, hány felnőtt, mivel és milyen rendszerben fog dolgozni, miből fogják azt finanszírozni).

5.3. Képzettség – szakértelem

Alapvető kertészeti ismeretekkel rendelkező személyt általában nem nehéz találni a pedagógusok (vagy szülők, technikai dolgozók) között. Azonban nehézséget jelent megoldást találni arra, hogy a kiskerti művelés ismereteit hogyan egyesítsék az iskola oktatási-nevelési feladataival. Ráadásul az iskolakertben töltött idő nem csupán demonstrálja a padban tanultakat, hanem új eszközt is ad a pedagógusok kezébe egy sor fejlesztendő területen. Az iskolakert működtetésére jelenleg nincs tantervi ajánlás, nincs meghatározott tananyag, időkeret, módszertan, finanszírozási rend. Ezekkel kapcsolatban a pedagógusok jó részének nincs ismerete.

Képzésre, továbbképzés formájában szükség van, a képzésnek az alábbi elemeket szükséges tartalmaznia:

- √ az iskolakert elindításának feltételei;
- √ lehetséges célok;
- √ fenntarthatósági elemek (humán kapacitás és szervezés, finanszírozás, kapcsolatrendszer, ökológiai szemlélet, folyamatosság, fokozatosság, láthatóság);
- √ szükséges felnőtt szereplők, gyerekszereplők: korosztály, létszám, használat ideje, formája, gyakorisága;
- √ az iskolakert elemei;
- √ kertészeti alapismeretek, az ökológiai kertművelés iskolakerti alapjai, a kert tervezése;
- √ egész évben kert (nyári megoldások, téli tevékenységek);
- √ tantárgyi kapcsolatok - természettudomány és iskolakert;
- √ új, pedagógiai fejlesztési területek az iskolakertben;
- √ iskolakert integrálása az iskola életébe;
- √ iskolakert integrálása a környezet életébe;
- √ kertkapcsolatok.

5.4 Korosztály - időkeret

Az iskolakert-használat minden óvodai és iskolai korosztály számára szükséges és ajánlott.

Az óvodákban még kóstolgatják a kerttet, az alsós osztályok az alapokat sajátítják el: megismerik a kert szerkezetét, a szerszámok helyét, megtanulják az ösvényeket tiszteletben tartani, játszanak a fűszernövényekkel, virágcsokrot kötnek, felnőttek vezetésével veteményeznek, stb.

A felsősök már megtanulják a vetési terv megalkotásának szempontjait, a vetésforgót, a magfogást, palántáznak, egyszerű kísérleteket és egyre komolyabb földmunkákat végeznek, problémahelyzeteket oldanak meg, stb.

A középiskolások mindezen túl már természetstechnológiai ismereteket is szereznek, komplex ökológiai kísérleteket végezhetnek.

A legfontosabb az, hogy felmenő rendszerben és heti rendszerességgel szokjanak hozzá az iskolakerti tevékenységekhez, az iskolai élet szerves és természetes részeként.

Az ideális kertben töltött idő 2 tanóra (1,5 óra), melyet fizikai munkával, megfigyeléssel, játékkal keverten jól lehet variálni, ezt szakköri keretek között vagy tömbösített órabeosztással lehet elérni. Első és második osztály esetében természetesen elegendő lehet az 1 tanórányi idő is.

Mindemellett a legfontosabb az, hogy hetente (kéthetente) rendszeresen legyen alkalom a kerti foglalkozásokra.

5.5. Módszertan

Óvodákban a kertben végzett tevékenységek általában szabadidőben történnek, spontán módon szervezve a gyerekcsoportot. Néhány óvodában szervezett, irányított foglalkozás keretében, mikrocsoportban (5-6 gyerekekkel) végeznek a kertben foglalkozásokat heti rendszerességgel. Ismerünk olyan óvodát, ahol egy óvónő tervezi meg heti rendszerességgel a kerti foglalkozások témáját és minden óvónő affinitásának megfelelően választja ki magának abból az aktuális feladatot. Így kerül sor minden gyerekekre és minden óvónőre.

Iskolában elsődlegesen a technika óra ad lehetőséget kerti ismeretek oktatására. A technika emelt szintű (B) változatának célja pedig kifejezetten agrotechnikai ismeretek tanítása. Erre leginkább vidéki térségekben ismerünk példát.

Az esetek legnagyobb részében szakkör keretében, illetve szabadidős tevékenységi időkeretben, vagy napközi ideje alatt művelik a kertet. Sok esetben hol innen, hol onnan vesznek el időt a pedagógusok a kertben töltött tevékenységekhez.

5.6. Pénzügyi feltételek előteremtése

Az iskolakert indításához sok esetben nincs is szükség anyagiakra, hisz általában van az iskolának néhány alap szerszáma, amivel elindítható a munka, de ha nincs, akkor egy kb. 50-70 ezer Ft-os keretből meg lehet vásárolni az alapvető szerszámokat.

A fedezetet a technika B változatának esetében a fenntartó köteles fizetni, egyéb esetben általában az iskola alapítványa, vagy az önkormányzat segít a költségek előteremtésében vagy az iskola valamilyen pályázat keretében próbálja beszerezni az eszközöket.

Azok a pedagógusok, akik jelenleg az egyes kerteknek vezetői, aránytalanul nagy terhet hordanak a vállukon pedagógiai és kertészeti vonatkozásban egyaránt. A kerti órákra való felkészülés nem csupán a szakkör előtti időszakban történik, hanem egész évben, akkor is, ha éppen nyári szünet van, vagy a sorozatos ünnepségek miatt a gyerekek nem tudnak kijutni a kertbe. Ez a többletmunka nincs számukra kompenzálva.

Szükség van arra is, hogy az egyes pedagógusok mind iskolakert fórumokon, mind továbbképzéseken való részvételét fedezni tudja az iskola fenntartója (utazási és ellátási költség).

5.7. Tematikus vezérfonalak a kertben

Néhány iskola a kertjét úgy tervezte meg, hogy az abban zajló tevékenységek valamely speciális célt tudjanak szolgálni. Erre példa:

- √ a lakitelki Színeskert, ahol *festőnövényeket termesztenek*, abból növényi festékeket készítenek és télen azzal festenek a gyerekek;

- √ az ongai vagy a drávafoki iskolakert, ahol a környék gyümölcsfáinak *fajtamentését* vállalta fel az iskolakert csapata;
- √ a csongrádi Gróf Széchenyi István Iskola kertje, ahol a *hagyományörzésre*, a hagyományos gazdasági év tevékenységeire, eseményeire épül az iskolakert programszervezése is;
- √ a debreceni Rózsavölgyi Gyermekkert, ahol a *gyakorlati életre nevelésbe* illeszkedik az iskolakerti tevékenység is.

5.8. Integrálás az intézmény életébe

Annak érdekében, hogy a kert és a kertben végzett tevékenység ne maradjon a kertbe járó kertvezető tanár és gyerekcsapatának privilégiuma, hanem valamilyen szinten a többi pedagógus, gyerek és szülő is bevonódjon a kert életébe, kommunikációs csatornákat szükséges nyitni:

- √ a rendszeresen járó gyerekek mellett lehetőséget kell adni időszakos látogató osztályoknak is;
- √ faliújságon, honlapon külön felületet érdemes nyitni a kerti híreknek;
- √ szülői munkaközösséggel érdemes szoros kapcsolatot tartani;
- √ nyílt napon érdemes beszélni az óvoda/iskolakertről.

5.9. Integrálás a település életébe

Fontos, hogy a kialakuló kerti élet ne álljon meg az óvoda/iskola falainál, hanem az épüljön be környezetébe, az ott folyó munkát ismerjék és támogassák a környék lakói is. Néhány intézmény határozottan megfogalmazza, hogy munkájával egyfajta mintát is adni kíván a szűkebb és tágabb szomszédság körében.

Mindemellett praktikus is szükség van a segítő kezekre, a támogató gondolatokra.

Így alakulnak jó kapcsolatok a helyi nyugdíjas klubokkal, a kertbarát klubokkal, a szomszéd néikkel, a helyi gazdával, a szülőkkel, nagyszülőkkel.

5.10. Megjelenő problémák

Pályázatok

Vannak/voltak pályázatok, amelyek iskolakert létesítésére lehetőséget adtak/adnak. Ezen keresztül az egyes iskolák eszközöket, növényeket vásárolhatnak, illetve bérköltséget kaphatnak a projekt idejére a kertvezetők, a szakmai anyagot kidolgozók. Több esetben követelményként tartalmazzák az 1-3 éves fenntartást is.

Ezeket a projektfeladatokat meg tudja csinálni egy-egy pedagógus, lesz eszközökkel felszerelt kert, lesz szakmai anyag, csupán az a csapat (közösség) hiányzik általában, akik majd működtetni fogják a tanórát és tanórán kívüli tevékenységet egyaránt igénylő rendszert a projekt utáni időszakban is. A működtető csapat, az együttműködés, a szervezés, a további finanszírozás kidolgozása és megoldása nem tud egy csapásra kialakulni, annak meg kell érnie, ki kell alakulnia. Ha ezt az érési folyamatot megspóroljuk, nem tud hosszútávon működni az anélkül kialakult rendszer. Ezért találkozunk folyamatosan projektek után magukra maradt közösségekkel, akik nem tudják már életben tartani a projekt idejére összeállt tevékenységrendszert.

A talaj minősége

Városi iskolák kertjei jellemzően nagyobb fokban kitéttek a környezeti szennyezéseknek, így felmerül, hogy ezeken a talajokon lehet-e egészséges, ehető növényeket termesztetni. Ez ügyben már elindultak vizsgálatok a NÉBIH és az Iskolakertekért Alapítvány közreműködésével, illetve évente korlátozott számban van lehetőség a talaj ingyenes bevizsgálására az Iskolakert-hálózat tagjai számára.

Kertvezető finanszírozása

Egy kert gondozásának feladatai nem kizárólag a diákokkal eltöltött idő alatt (óra, szakkör) történnek. Jócskán van szükség előkészítő és utómunkálatokra, szervezésre, beszerzésre, gondozásra (nyári szünetben is). Ezt az időt a pedagógusok jelenleg nem tudják elszámolni.

VI. Inspiráló jó gyakorlatok gyűjteménye³

Az iskola- és közösségi kertek fejlődését, terjedését nagyban segíti, ha nem kell minden kezdeményezésnek végigjárnia az újdonság ismeretlen, rögzös útját. Ez csak úgy lehetséges, ha a kertközösségek elszigeteltségét feloldjuk, közös térbe állítjuk őket, ránézünk közösen a történetükre, tanulunk a hibáikból, épülünk erősségeikből. Az akadályok azonosítása és az anyagi támogatások mellett fontos a jó gyakorlatok feltérképezése (sajátos értéktár-gyűjtésként), rendszerezése és megosztása, személyes találkozások (fórumok) alkalmával és más információközvetítő módon. Ez a szükséglet hívta életre az Iskolakert-hálózatot is.

Az itt közölt jó gyakorlatok útmutatást adhatnak arra, hogyan építsünk csapatot egy iskolakert indításához, milyen típusú közösségeket érdemes megszólítani, hogyan tartsuk kézben a szerteágazó szálakat.

Mintát kaphatunk hagyományaink (jeles napok megünneplése, mezőgazdasághoz fűződő népszokások, régi eszközök, technológiák) ápolására és új hagyományok teremtésére az iskolakertekben. Az örökölt és általunk teremtett hagyományok fontosak, mert ezek lesznek többek között megtartó pillérei az iskolakerti tevékenységek hosszútávú fenntartásának.

Mutatunk többféle kertészeti megoldást is annak érzékeltetésére, hogy mindent meg lehet oldani, ha igazán szeretnénk; továbbá építhetünk a mások által már megtalált megoldásokra. A bemutatott jó gyakorlatok között vannak nagyvárosi és kis településen lévők, vannak parányiak és jelentős területűek, vannak az óvodakerttől a felsőoktatáshoz kapcsolódó iskolakertig változatos példák.

Bízunk benne, hogy mindenki talál a maga számára hasznos információt, melynek segítségével saját személyiségéhez és lehetőségeihez igazodva hozzá tud kezdeni egy új közösség iskolakertjének kialakításába.

Sok örömet kívánunk hozzá!

---

³ A fejezet jó gyakorlat leírásait egységesítettük és kiegészítésekkel láttuk el. *A szerkesztők*

Kell egy kert (és pont)

Csorváson él Majoros Pali bácsi biogazda, aki elhatározta, hogy a biokertészkedés világába bevezeti a település gyerekeit. Kezdeményezése termékeny talajra hullott. A csorvási Gulyás Mihály Általános Iskola emelt szintű technika óráin keretben agrárorientációjú tananyaggal dolgoztak, Hamar Csaba technikatanár és igazgató úr lelkesen és aktívan vetette bele magát a tervezésbe, a munkálatokba.

Tisztában voltak vele, hogy óriási lehetőséget kapnak, Pali bácsi beavatja őket a sikeres vegyszermentes zöldségtermelés praktikáiba, a gyerekek a gyakorlatban tanulhatják meg egészséges ételkészítéssel való önellátásuk alapjait.

Tisztában voltak vele, hogy óriási lehetőséget kapnak, Pali bácsi beavatja őket a sikeres vegyszermentes zöldségtermelés praktikáiba, a gyerekek a gyakorlatban tanulhatják meg egészséges ételkészítéssel való önellátásuk alapjait.

Kell egy kert!

2011 őszén az önkormányzattól kapott területet diákokkal megtisztították (3 pótkocsi kiszedett tarack!) és művelésre előkészítették. 2012-ben indultak a vetések, a kiadásokat Pali bácsi állta. A nagyobb munkák után mindenkinek jól esett a sült szalonna, épült és erősödött a kertészcsapat.

Kell még egy kert!

2012-ben a katolikus templom kertjében adódott lehetőség, terveztek hát egy odaillő fűszer- és gyógynövénykertet. Ismét fakitermelés, tereprendezés, ásás, ültetés. Megérte, esztétikailag is gyönyörű volt a látvány, sorra érkeztek a látogatók.

Kell még egy kert??

A csapat lendületes és eredményes munkáját látva még ugyanebben az évben egy falubeli magánszemély is felajánlotta kertjét, így szerette volna biztonságban és rendben tudni a területet. Elvállalták, beültették, gondozták.

Indulásnál 10–14 diák vett részt a feladatokban, Major Pali bácsi volt a szakmai segítő, Hamar Csaba igazgató úr pedig két kolléganőjével a gyerekeket koordinálta. Akadt egy falubeli külső segítő is. Együtt csináltak mindent. Még ebben az évben elkezdték feleslegeiket árulni, így a bevételeik már fedezni tudták kiadásait.

A harmadik évük (2013) szorgos munkával telt, sok volt a munka és gyűltek a tapasztalatok. Három kertjük termését megették, árusították, a maradékot befőzték. Lettek saját termékeik.

2014-ben kertjeiket minősítették a Biokontroll Hungária által, így általuk a csorvási piacon megjelentek az első biozöldségek. A bevételekből a kertész csapatot kirándulásra vitte a tanár úr, jól megérdemelt jutalom volt ez.

2015-től a munka immár bevett módon folyik, az eddigiek ismeretében, nyitottan az új megoldásokra. Igyekeznek újabb tapasztalatokat gyűjteni (látogatás Krisna-völgybe, Bio-Berta Kft-hez). Újabb és újabb terméket próbálnak ki, fűszerolajat, fűszerecet, szörpöket készítenek. Egyesület lévén lehetőségük adódott saját napaszalót, befőzőautomatát vásárolni, nyárra közmunkást „alkalmazni”.

2016-ban ők kapták az Iskolakertekért Alapítvány Iskolakertekért díját.

2016 az erőgyűjtés éve volt. Pali bácsi visszavonult, 4 biokertész elballagott, a csoportbontás lehetősége megszűnt a technika órákon, az igazgatói teendők mellett egyre kevesebb idő jutott a szervezésre. Át kellett gondolni a dolgokat...

Hogyan tovább? Mit? Mikor? Hogyan? Kivel?

Sulikert GPS -> újratervezés

Hamar Csaba tanár úr gondolatait így foglalta össze:

Kell egy kert. (és pont)

Folytatni kell a munkát!

Jó a gyerekekkel dolgozni!

Szerencsére egyre több az önkéntes segítő (szakemberek, akik átadják tudásukat.)

Jó, hogy olyan tudáshoz juthatnak, amit a régmúltban a szülőkötől, nagyszülőkötől vehettek át.

Változnak, erősödnek a biokertész palánták!

Talán kevesebb lesz a bevetetlen, gazdátlan, gazonos kert is a kisvárosunkban, és talán

többen fordulnak a mezőgazdaság felé is.

Türelem, kitartás, hit.

A Csorvási Gulyás Mihály Általános Iskola kertészei azóta is fenntartják kertjeiket, övük volt az egyik leggazdagabb stand Lakitelken a III. Országos Iskolakert-hálózati Találkozó *Iskolakerti termékek* kiállításán.

Hamar Csaba

Nagyváros, kis terület, sok tevékenység

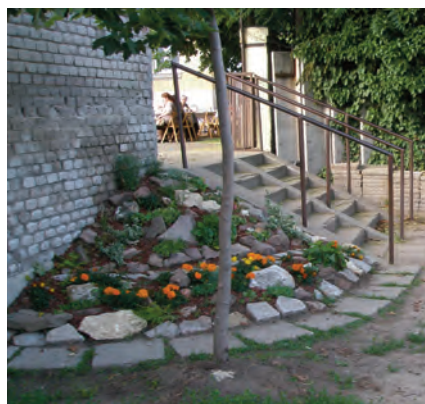
A Kispesti Ady Endre Református Általános Iskola tipikus városi iskola, kicsi udvarral. Nemigen merült fel iskolakert lehetősége. 2012 nyarán azonban, az Első Kis-Pesti Községi Kert meglátogatása elindította Süveges Krisztina tanító fantáziáját.

Konzultált tájépítészekkel, helyi környezeti aktivistákkal, tanácsot kért, ötletet merített. Tervezés, szervezés és indulás:

- ✓ termőföldet és komposztálót pályázat útján kaptak;
- ✓ karbantartó bácsi kétkezi munkájából ágyásszegélyek születtek használt gerendákból;

- ✓ szülők és gyerekek segítségével összeillesztették az ágyásokat, megtöltötték földdel;
- ✓ sziklakertet építettek, a belevaló sziklákat és növényeket szülőktől kérték;
- ✓ telefonfülkét kaptak ajándékba a Telekom-tól, az lett a kerti szerszám-, és játéktároló;

- √ kábeldobot a Villamos Művek Zrt-től kaptak, amit kupakkal, illetve csempekkel mozaikoztak és asztalként használnak;
- √ raklapok is érkeztek, kerti pad készült belőle;
- √ egy kivágott, adomány meggyfa törzséből pad és virágtartó készült;
- √ dísznövényeket vásároltak és kaptak ajándékba a Magyar Gyula Kertészeti Szakközépiskolából;
- √ a vetőmagok egy részét a Vesd Bele Magad program keretein belül kapták, a palántákat örökbe fogadták Wekerléről.

Indulhatott az ültetés. Eleinte 1 ágyás - 1 évfolyam, vagyis minden osztálynak volt félágyásnyi területe, melyet az osztályok maguk műveltek. Ma már szakköri keretekben hetente egy alkalommal gyűlnek össze, s csoportos formában végzik el a

munkálatokat. Így minden gyereknek jut feladat is és élmény is a kiskertben.

A szakkör tevékenysége azóta nagyon sokszínű lett, az idény-munkákon túl:

- √ tavasszal veteményeznek az ágyásokban, nyárra mustárral vetik be a felszabadult felületeket, amit aztán szeptemberben zöldtrágyaként beforgatnak;
- √ szendvicsre mustárt és retket termelnek, a tormát lereszelve, a zöld paradicsomot savanyúságként rakják el;

- √ magszalagot és „növénybombát” (gerillakertészet mintára) készítenek a vetések megkönnyítésére;
- √ gyógynövényes fürdőgolyót készítenek ajándékba;
- √ a felesleget adományként értékesítik;
- √ szárított fűszernövényeket csomagolják és „árusítják” pl. adventi vásáron;
- √ fogott magokat csomagolják magbőrzére;
- √ gombaládákat gondoznak, a terményt feldolgozzák, elfogyasztják;
- √ növényjelölő kavicsokat festenek;
- √ nagy táblaképeket festenek kertdekorációként.

Kertjük gondozásáért elismerő oklevelet kaptak a Legszebb konyhakertek mozgalom közösségi kategóriájában.

Süveges Krisztina

Történelmen túl — iskolakert a múlt század közepétől, a Csabrendeki Általános Iskola iskolakertje

Csabrendeken található az egyik leghosszabb ideje működő magyarországi iskolakert. Az 1958 óta, különböző formában ugyan, de folyamatosan működtetett iskolakert beépült az iskola hagyományaiba, a település életébe. Példája azt mutatja, hogy az iskolakert és a hozzá fűződő tevékenységek hogyan tudnak az iskolai élet hétköznapijainak természetes részeivé válni. A csabrendeki iskolában van matematikaóra, történelemóra, énekóra..., és iskolakert. Mindenki tudja és ismeri. Az iskola minden diákja részt vesz a gondozásában a maga életkorában és tudja, hogy bátyja, nővére, de még a szülei is ugyanezt csinálták a maguk idejében. Nagy érték és tegyük hozzá: nagy előny is ez akkor, amikor az újabb és újabb kihívások előtt álló nemzedékeket kell bevonni a feladatokba.

Csabrendeken nem kérdés, hogyan oldják meg a nyári szünet aktuális munkálatait, gyerekek is, tanárok is bejárnak, beosztás szerint. Bejárnak, mert mindig is bejártak, mert tudják, hogy dolog van, mert ez ott, náluk természetes.

Csabrendek Nagyközség lakóinak száma 3050 fő, a település Veszprém megye dél-nyugati részén található. Tanulólétszám 269 fő, a gyerekek körülbelül egyharmada a környező 5 kistélepülésről jár be. Két összevont csoportban oktatnak sajátos nevelési igényű tanulókat is.

Az első 2000 m²-es kert kialakítása 1958-ban történt az iskola mai sportpályájának területén. Ezután több ízben kellett az újra és újra kialakított iskolakertet költöztetni. Legnagyobb kiterjedése 5000 m²-es volt. Jelenleg az iskolától egy 5 perces sétára található 2400 m²-es önkormányzati területen működik a megmaradt iskolakert, az utóbbi 12 évben Németh György technikatanár vezetésével.

A kert, funkcióját tekintve oktatási és nevelési célokat szolgáló, különleges rendeltetésű kert. Vegyes növényállományában haszon és dísnövények is találhatóak. Művelésben intenzív terület-kihasználásra törekszenek. Az ökológiai szemléletű termesztésnek megfelelően vegyszereket nem

használnak, mechanikus védekezést, megelőzést, növénytársításokat, vetésforgót, négyévente talajerő pótlást alkalmaznak a növények egészségének megőrzésére, optimális fejlődésük biztosítására.

Régi magyar és tájfajtákat is befogadó gyümölcsöskert rész

Tavaszi ápolási munkák a díszkertben

A 2012-es kerettantervben 5–7 évfolyamon heti 1 óra a Technika-életvitel és gyakorlat oktatására szánt idő. A helyi tanterv biztosítja a 8. évfolyamon is a heti 1 tanórát. Évfolyamonként 3-4 órát fordíthatnak az őszi és a tavaszi időszakban a kert gondozási munkáira. Ha az esedékes feladatok megkívánják, délutánonként az érdeklődő napközis tanulókat vonja be a kertvezető a megkezdett munkák befejezésébe.

Az utóbbi években csökkent az egyes évfolyamok létszáma. Mindezek miatt, egyes művelési, munkaszervezési szokásokon változtatniuk kellett. Csökkentették a veteményes részt, helyére gyümölcsfákat, bokrokat telepítettek. Mennyiségi termelés helyett, a kert bemutató jellege lett a domináns. A termesztett gyümölcsök, zöldségek egy részét az ott szorgoskodó gyerekek elfogyaszthatják, ösztönzően hat rájuk, ha tudják, óra végén ehetnek a maguk gondozta termésből.

Az iskolakert termése régen és most is lelkesíti a kis kertművelőket

Az elmúlt évek őszi-téli időszakában többször sütöttek a kertben termelt tökből, készítettek már nyers ételízesítőt (házi vegetát), sóval tartósított darált erőspaprikát. Befőttjeikből, raktározott gyümölcsseikből gyümölcssalátát készítenek, szárított gyógynövényeikből (borsmenta, citromfű) meleg tea készül. A termés megmaradó hányadát értékesítik, ebből fedezik a következő évi vetőmagok, pótlendő eszközök, anyagok, telepítendő gyümölcsfák, bokrok árát. Számos növény telepítése történik saját szaporító anyagról, de kollégák, szülők, szomszédok, vállalkozók, a szociális szövetkezet is támogatják páliantával, vetőmaggal a kertet.

Fontos feladat minden évben a felkészülés a nyári szünet időszakára. A kert nyári művelésének rendjét tanár úr június elején megtervezi, aztán közzé teszi az 5–7. osztályokban. A heti 2 órás gondozás alkalmain, egy-egy osztály tanulói végzik az esedékes felada-

tokat két nevelő felügyeletével. Nyaranta minden koléga egyszer kerül sorra, a kertvezető többnyire minden héten segíti a munkájukat. A korai órákban (7.00-9.00-ig) még kellemes időben szívesen tevékenykednek a gyerekek. Sok termés betakarítására is a nyár folyamán kerül sor. Ezek tisztításáról, tárolásáról, esetleg értékesítéséről is gondoskodnak. Télen is a kerthez igazítják a tananyag egy részét: madáretetőt és odut készítenek, szaporítanak, metszenek.

Munkájuk méltán lett része Csabrendek értéktárának.

Németh György

Ovikertek

Ajka Városi Óvodának 7 tagóvodája minősített referencia-intézményként és felsőoktatási gyakorlóléhelyként a Zöld Óvoda – Élhetőbb jövő cím szerint minősített jó gyakorlattal rendelkezik. Pedagógiai programjukban kiemelt szerephez jut a környezet tevékeny megismerése, a környezettudatos magatartásformák alapjainak lerakása, gyakorlóterepként maximálisan kihasználják udvaraikat. A kisgyermek természetesen korlátozottan tudnak részt venni a kert fenntartásában, így az óvodák felnőtt és diák csapatok segítségét veszik igénybe. A rekonstrukciós tervek elkészítésében kertépítő mérnök szülők segítettek, a kialakítás munkálataiban és az időközben folyamatosan felmerülő feladatok megoldásában az óvoda minden dolgozója és sok szülő is aktívan részt vettek, illetve vesznek. Anyukák, apukák gondoskodnak a szükséges növényi vetőmagok, palánták beszerzéséről, faragják és festik az ültető- és jelölő fákat, a karbantartó munkatársak készítik, javítják a fa kerítéseket, magasságyás kereteket. A nyári gondozásba pedig

közfoglalkoztatottakat, közösségi szolgálatot teljesítő diákokat is bevonnak, hogy a folyamatosság biztosított legyen. A kertműveléshez szükséges eszközöket és gerekszerszámokat pályázatokból, illetve az óvodákat segítő alapítványok támogatásával szerezték be.

2014-re óvodakertjeiket teljesen átalakították. Dombokat, fűszerkertet, veteményeskertet, sziklakertet, aromakertet, virágskertet hoztak létre. A játszóudvarokban lombos fák adnak árnyékot nagy melegben, örökzöldek, sövények szűrik az utcai zajt, és nyújtanak védelmet az autók kipufogógázától. Több éves kerti tapasztalatuk azt bizonyítja, hogy az óvodáskorú gyermekek szívesen tevékenykednek, örömteli felfedezések mentén sok ismeret birtokába jutnak. A 3–4 évesek többnyire megfigyelők, de a magról vetést, a kis növény fejlődésének nyomkövetését már a legkisebbek is élvezik. A középcsoportosok már akár önállóan elvégeznek részfeladatokat, nagycsoportosaik önálló munkavégzése, problémahelyzetek felismerése, egyéni és mikrocsoportos tevékenység szervezése jellemző a kertben is.

Óvodakertjüket heti rendszerességgel látogatják csoportjaik.

Tevékenységeik:

- √ A kerti tevékenységek tervei megjelennek a csoportnaplókban. Pedagógiai programjuk *munka jellegű tevékenységek és külső világ tevékeny megismerése* fejezete konkrétan tartalmazza a kerti tevékenységeket.
- √ A különböző témákban készített projektjeiket az óvodapedagógusok egymás számára elérhetővé teszik az óvodai ötlettárakban, a kertek szakszerű kialakítását, fenntartható gondozását környezeti nevelők koordinálják.
- √ Udvaraikon kedvező feltételeket biztosítanak a madaraknak a fészkelésre, nyáron itatókkal várják, télen rendszeresen etetik őket.

- √ A hagyományos pedagógiai módszerek mellett a vizsgálódás, megfigyelés, vagyis a természettudományos ismeretszerző módszerek is nagy hangsúlyt kapnak. Időt és teret biztosítanak a szemlélődésre, felfedezésre. Az ehhez szükséges eszközök körét folyamatosan bővítik, pótolják. (pl: nagyítós poharak, távcsövek, aszaló beszerzésével).
- √ Meteorológiai állomást helyeztek el, ahol tudják mérni a szél irányát, erősségét, a lehullott csapadék mennyiségét. Egyszerű szélturbinát készítenek a gyermekekkel, az energiatudatossághoz szükséges kompetenciák megalapozása kapcsán.
- √ A gyermekekkel közösen készítik elő az ágyást, illetve vetnek magot vagy palántáznak, ápolják növényeiket; figyelemmel kísérik azok fejlődését. A családok bevonásával utána járnak a növények ökológiai igényeinek (napfény igény, talaj adottságok, szélárnyék), megismerik várható szükségleteit.
- √ A vetéstől a betakarításig az óvodások aktív cselekvő részesei a munkafolyamatoknak.
- √ Munkájuk „gyümölcsét” télire tartósítják, aszalnak, befőznek, vermelnek.
- √ A csoportszobában kamrapolcot alakítanak ki, ahol tárolják a tartósított finomságokat. A befőtteket innen az óvodai étkezések során elfogyasztják és a szárítmányokat folyamatosan ellenőrzik, majd elfogyasztják étkezéseik során.

- ✓ A kerti tevékenység részeként hangsúlyosan megjelenik a komposztálás.
- ✓ Jeles napokon gyümölcsfákat ültetnek.

- ✓ Óvodakertjeikben élő fűszernövényeket ismerhetnek és használhatnak a gyerekek: fokhagyma, metélőhagyma, kapor, tárkony, majoránna, oregánó, petrezselyem, rozmarin, borsfű. Kedvelt gyógynövényeik a cickafark, körömvirág, levendula, citromfű, zsálya, kövirózsa, kakukkfű, kamilla.
- ✓ A szárított vagy friss gyógynövényből teát készítenek. Használják légfrissítőként is, kis illatszákokat készítenek, melyekkel szenzitív játékokat játszanak. A szülők számára kedves ajándék a gyógynövénycsokor vagy szárított növényel töltött zsákocska.

- √ A gyógy- és fűszernövények által vonzott lepkék, méhek, darazsak megfigyelése is folyamatos.
- √ A szülőkkal is megismertetik óvodakertjeiket, szülői értekezlet, munkadélután keretében.

Tapasztalatuk szerint gyermekeik szívesen fogyasztanak nyers zöldséget, gyümölcsöt, bátrabban kóstolnak, ismerkednek különleges ízekkel. Ismerik a vízfogyasztás fontosságát, szomjuk oltására vizet vagy közösen készített gyógynövény teát vagy házi szörpöt fogyasztanak. A kerti munka növeli állóképességüket, kitartásukat, edzettségüket. A modern pedagógiai módszerek hatására ismeretük, együttműködő képességük, toleranciájuk, beszédképességük fejlődik.

Ráczné Németh Csilla

Ökológiai Oktatóközpont Debrecenben

A Debreceni Gönczy Pál Általános Iskola 2005-ben kapta meg az Ökoiskola címet, ekkor alakult ökológiai munkacsoportjuk, mely 2007 szeptemberétől ökológiai szakmai munkaközösségként működik. Az iskola környezeti nevelési programjának megvalósítását, értékeinek hasznosítását szolgálja az Ökológiai Oktató Központ, mely a Rózsavölgyi Gyermekkertben működik.

Az iskola alapításától kezdve mindig volt mezőgazdasági jellegű tantárgy. Bár a tartalom változó volt, a felnövekvő generáció munkára nevelését, a helyi gazdálkodást kiemelten kezelték. A kert

részei: konyhakert, gyógynövénykert, gyümölcsöskertre és szántóföldi növényeket bemutató parcellára tagolódik. Palántaneveléshez üvegház áll rendelkezésükre. Fajtantató tündérkertjükben 16 db különböző fajtájú almafát ültettek, ezekre az értékes fajtákra építették fel „Almárium” projektjuket, melynek részeként gondozzák a gyümölcsöst, a termést aszalják, illetve lekvárt készítenek belőle. Az ökológiai oktatóközpontban a kerten kívül lovarda is működik. Foglalkozásaikhoz jól felszerelt műhelyek (ökológia, fazekas, háztartástan), kerti konyha biztosítja az ideális helyszíneket. A kerthez kapcsolódó tevékenységekben a felső tagozatos diákok vesznek részt (197 fő), délutánonként a 7–8. évfolyam számára munkaiskola programot biztosítanak.

Az iskolában működő civil szervezet a Felsőjózsai 4H Klub Egyesület. A 4H program fő célkitűzése a 10–14 éves korosztály önálló gondolkodásra, gyakorlatiasságra, emberségre és egészséges életmódra történő nevelése. Cél, hogy megtanítsák a gyerekeket a mindennapi élet gyakorlatára, az önállóságra, a vállalkozó képességre, a közösségi magatartásra, az egészség megőrzésére. A Gönczysek 1991-ben csatlakoztak a 4H-

mozgalomhoz, szabadidős programokat szervezve, gyerekklubokat működtetve, tematikus napokat tartva szülőknek, családoknak. A gyermekvezetőkkel közösen készítik el az éves programtervet, ami a szüreti mulatsággal, darulessel kezdődően, az adventi koszorúkészítésen keresztül, a szakkörökig tart.

Az Ökológiai Oktató Központban tevékenykedve a tanulók hasznos gyakorlati ismeretekre tesznek szert. Iskolakertjükben csoportonként alakítottak ki ágyásokat, így mindenkinek van „saját” területe. Az alsó tagozatos tanulók megfigyeléseket végeznek a kertben, jeles napokon szervezett programokon vesznek részt (szüret, metszés napja, stb.). Kézműves programjukkal hozzájárulnak az iskolakert fejlesztéséhez, szépítéséhez, például a napórájuk új üvegmozaik burkolatát a 4. osztályos fazekas szakkörösök készítették el.

Az iskolai pedagógusok gyakorlatias gondolkodása és feladatcentrikussága mentén sok tantárgyi feladatot társítanak a kertben végezhető tevékenységekhez, így lesz a tanultak alkalmazásának terepe is a kert.

Néhány példa természettudományos kísérleteikből:

√ Biológiai növényvédelem – színcsapda készítés

√ Bioenergia – komposztálás

√ Forgatónyomaték – metszés

√ Nap járása – Napóra készítés

√ Fajták – Fajtamentés, Almárium

√ Fotoszintézis, oxigén – levélgyűjtés

√ Cukor, alkohol, szén-dioxid – must készítése

A növények ápolása, az állatok gondozása növeli a másokért érzett felelősségérzetüket. A természetes környezet mellett óvják és védik a régi korok magyar hagyományait, elsajátítják

a népi kismesterségek alapfogásait. Természetes anyagokkal dolgoznak, kifejezhetik magukat munkáikon keresztül, ami által fejlődik kreativitásuk, művészeti érzékük.

2007/2008-as tanévtől 2013-ig Ökológiai Oktató Központunk fogadta Debrecen város óvodáinak, iskoláinak csoportjait. 2013-tól az egész napos iskola rendszerében szolgálja az iskola közösségét.

Fodorné Magyar Ágnes

Iskolakert staféta

Sokan tartanak az iskolakert kialakításának felelősségétől, elsősorban talán túl nagy feladatnak mutatkozik egy önálló kert vezetése. Az iskola vezetősége bizonytalan abban, hogy a pedagógusok hogyan viszonyulnak a szokatlan tevékenységhez és hogy mennyire vonhatók be a gyerekek. Ezért gondolták a program szervezői, a REGINA Alapítvány és a SZIE KTI, hogy adnak egy lehetőséget a „kóstolásra” és 2013-ban elindították Gödöllőn az Iskolakert stafétát. Mátyás Izoldának, a program kidolgozójának és szervezőjének célja az volt, hogy átadják a lelkesedést, a gyerekek és a pedagógusok örömmel legyenek jelen, játékosan, de tudatos, tevékeny jelenléttel vonódjanak be a kerti tevékenységekbe, kísérletekbe, megfigyelésekbe. Fontos volt az ökológiai szemlélet közvetítése is.

A 10 alkalmas tematikus programban heti rendszerességgel öt gödöllői és egy isaszegi iskola összesen 10 osztálya vett részt. Lényege, hogy a közösen kialakított iskolakert művelé-

sét az egyes osztályok egymás után végezték staféta rendszerben. Induló iskolakerti közösségeknek ez egy jó ismerkedési lehetőség a kertműveléssel, miközben a kerttel járó felelősség még nem terheli őket és megoszlik a munka is. Hátulütője, hogy a kerti folyamat nyomon követése nehezebben valósul így meg, a kertnek csak egy-egy állapotába látnak bele a gyerekek.

A staféta alkalmain az aktuális kerti munkákhoz kapcsolódó tematikus napokat hirdettek. A projekt 3 hónapja alatt heti rendszerességgel nyitva voltak a REGINA Kert kapujai, és az alábbi meghirdetett témákba bekapcsolódhattak az előre bejelentkezett iskolás csoportok. A témák a aktuális munkákhoz kapcsolódtak:

- Március 7. A talaj tulajdonságai, élet a talajban.
- Március 14. A komposztálás jelentősége és a komposzt felhasználása.
- Március 21. A kert növényei, a veteményes kialakításának szempontjai.
- Április 4. Gyümölcsfák meséi — faismeret, teendők a fák körül.
- Április 11. Tájfajták és jelentőségük — palántázás elvitelre is.
- Április 18. Fűszer és gyógynövény séta — játékos ismerkedéssel.
- Április 25. A növények ápolása és szelíd védelme.
- Május 2. Segítőtársaink a kertben: hasznos rovarok és egyéb állati segítők.
- Május 9. Gyomismeret, avagy miről árulkodnak a gyomok.
- Május 16. Gazdálkodás a kert erőforrásaival — esővízgyűjtés, napenergia.
- Május 23. Közös betakarítási záróünnep játékos kertismereti vetélkedőkkel.

√ *Az egyes napokon minden iskolai csoportnak bemutatták a kertet és felvázolták, hogy hol tartanak az évkörön.*

√ *Minden alkalomra beszerveztek egy szakembert.*

√ *Beszélgetés után kertészkedés (aktuális munkák) és saját kerti zöldséggel díszített zsíros kenyér uzsonna következett.*

- √ *Motiváció akadt bőven, mindig hagytak időt valami érdekességre. Aszaló beüzemelése, mulcsozás, talajműzeum készítése, gilisztafarm vizsgálata, komposztfutás az udvaron.*

A munka megmutatására és propagálására jó alkalomnak bizonyult a termések felhasználásával készített szendvicsbüfé az év végén, melyre vendégségbe hívták az egész iskolát a 11 órás szünetben. Az utolsó szakkörön készített bodzaszörpük is megérett az ünnepségig.

A Stafétát követő lehetséges lépések

A kedvcsinálás éve után következhet a folyamatos jelenlét biztosítása a gyerekeknek egy saját iskolakertben (akár az iskola területén,) vagy:

- √ Iskolakert szakkör indítása – az iskolakert staféta alkalmain fellelkesedett gyerekeknek.
- √ Órai keretbe vonás – a tanórák kapcsolása a kertben szerzhető tapasztalatokhoz (technika, környezetismeret, biológia, fizika, kémia, stb.).
- √ Iskola programjába való beemelés – így költségvetést is tudnak mellé rendelni.

Mátyás Izolda

Oktatók és hallgatók, tanítók és kisdíákok az Apáczai-kertben

Újra iskolakert szolgálja a tanítóképzést Győrött, a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Karán

A győri tanítóképzésben régi hagyományokra, nagyszerű elődök munkájára építve sikerült feleleveníteni az iskolakertet, mint fontos oktatási-nevelési helyszínt, eszközt.

1778. július 1-jén nyílt meg a Ratio Educationis rendelkezései alapján Győrött a történelmi Magyarország második tanítómesterképző tanfolyama. 1875-től Magyar Királyi Állami Tanítónőképző Intézetként működik. Trefort Ágoston kultuszminiszter rendelete alapján. 1884-ben elkészült az állami intézet új, jelenleg is használt központi épülete, melynek udvarán intézeti kert létesült 5238 m² területtel, melyből 1995 m² díszkert; a másik, nagyobbik részén a konyhakertészet, a fatenyésztés és a szőlőművelés szolgálta az oktatási célokat.

A kertészet tantárgy tematikája a következő volt:

„Szeptember: Bevezetés

A kertészet tanításának célja a tanítóképzőben

A talaj keletkezése

A talaj tulajdonságai. A talajnemek

Október: A növények táplálkozása, ebből kifolyólag a talaj javítása

A talaj megművelése

A nevelés eszközei és módja

November: Tárgyázás. Trágyakezelés

Melegágykészítés. A vetés előkészületei, módja és ideje

A növények ápolása a vetés után

Kerti növények ellenségeiről

December: Méhészet, a méhek fajai, nemei

Sejtek. Méhek. Kasok. A méhek ápolása télen

Méhek ápolása tavasztól – télig

Január: Selyemhernyótenyésztés. Selyemhernyó pete beszerzése

A pete boncztana. A pete kiköltése. A selyemhernyó boncztana és ezzel kapcsolatban annak ésszerű ápolása
A begubózás körüli eljárás
Február: A gubók megfojtása. A gubók értékesítése
Az eperfának tenyésztési módja. Szőlőművelés
Március: Gyümölcsös. A fa nemesítése
A gyümölcsfa gondozása
Áprilistól: Ismétlés”

„A kertészeti anyag magyarázata a kertben történt, ahol a növénydekek a kertész utbaigazítása mellett szerdán és szombaton délután a rendes kerti munkálatokban is résztvettek. A főzésben való gyakorlás végett a IV. osztály két-két növénydeke, bejárók és benlakók egyaránt, vasárnaponként délelőtt a konyhába járt, és az ebédkészítésnél segédkezett.” (Pataky Irma (szerk.): A Győri Állami Tanítónőképző értesítői, 1896–1900 között).

Az iskolakerti virágzásnak a II. világháború világégése vetett végett. (Győrt 24 bombázás érte, köztük a legnagyobb 1944. április 13-án történt a közeli Vagongyár ellen. A bombázás áldozatainak száma: 564 halott és 1132 sebesült, az akkori polgármesteri jelentés szerint.) A diktatúra idején a Tanítóképzőben visszaszorult az iskolakerti munka, a város szélén fekvő tankert művelésével is felhagytak az 1980'-as évekre. Mindez nemcsak a parasztságot függő helyzetbe vonó törekvések magyarázzák, hanem a mezőgazdaság intenzívvé válása, gépesítése, majd az ún. „zöld forradalom” (műtrágyák, növényvédőszeresek használatával elért hozamnövekedés) kibontakozása, az ennek következtében csökkenő igény a mezőgazdasági és kerti emberi munkára.

Az Apáczai Csere János Kar a környezeti nevelésen belül az erdei iskoláztatás, az erdőpedagógia fontos oktatási-módszertani központjává vált. 2012-es előkészületek után kísérleti jelleggel 2013-ban indult újra az iskolakerti oktatás. Távlati tervek között már régóta szerepelt a háború előtti iskolakert újraindítása, de két felismerés felgyorsította az újraindítási munkálatokat.

A természetismereti tárgyak oktatásáért felelős tanszék éppen „iskolazöldítési” ismereteket vezetett be több tananyagba. A munka során kiderült: a fajismeret, környezeti elemek, éghajlat, energia és még sok más témakör élményszerű oktatásához természetesen kínálkozó terep lenne egy iskola-kert. A Karon működő Botanikai Kutatócsoport pedig Kubában végzett növényökológiai kutatásokat, ahol tapasztalhatta, hogy az országban bekövetkezett élelmezési válság leküzdésében milyen jelentős szerepet játszottak a városi és vidéki kiskertek, és mögöttük

*Hegyi-Füstös Istvánné
Vaczkó Ilona felvétele*

az elemi kertészeti ismeretek oktatása. Kubában sikerült leküzdeni az éhínséget, de keservesen megküzdöttek azért, hogy a veteményezést újratanulják, talajaikat feljavítsák, az ökológiai módszereket kipróbálják. Olyan kisebb válságok is, mint a 2008-as pénzügyi válság, nálunk is érezhetően felértékelte a háztáji-kiskerti munkát, ami a kiskerti vetőmagforgalom növekedésében is érezhető volt. A kubai, világszerte kutatott eset egyik tanulsága, hogy egy ország lakosságának kertészeti készségei nemzetbiztonsági jelentőségűek.

Az iskolakert újraszervezésénél a következő elveket és kérdéseket tartották szem előtt:

- ✓ Saját kertjük legyen a campuson, mert egy külső helyszínre való oda-visszaút sok időt elvesz a tanórákból.
- ✓ A lehető legkevesebb pénzt költsenek rá, bizonyítandó, hogy az iskolakerti munkának a források hiánya nem lehet akadálya.
- ✓ Ökológiai („biokertészeti”) módszereket alkalmazzanak az ökológiai szemlélet és a munkabiztonság miatt.
- ✓ Hogyan lehet alkalmazkodni ahhoz az adottsághoz, hogy az iskolakert kialakítására alkalmas terület ki van téve a városi közlekedés okozta légszennyezésnek?
- ✓ Annak vizsgálata, hogy mekkora hallgatói érdeklődés mutatkozik a téma irányában elsősorban a tanító, de más szakok hallgatói részéről?
- ✓ Milyenek hallgatónk hozott kertészeti ismeretei, milyen témákra kell kiterjednie az oktatásnak?
- ✓ Az iskolakerti munkát milyen formában célszerű bevezetni a tantervi hálóba?

Ezek alapján a 2013. év tavaszára meghirdettek egy egyszeri, szabadon választható iskolakerti kurzust, egyéb szempontok miatt angol nyelven, a munkához pedig kijelöltük az egyetlen kellően napos, megfelelő méretű területet. A talajt zöldtrá-

gyázással, komposztálással, mulcsozással sikerült jó termőképességűvé javítani, és a növények mellett az iskolakert is gyökeret vert: beépült a tanítóképzés tantervébe, iskolakertnépszerűsítő programokat szervez a térségben. A győri Egyesült Egészségügyi és Szociális Intézménnyel együttműködve két győri nyugdíjasklubban alakítottak ki kis gyógynövénykertet, iskolás, ill. óvodás csoport bevonásával. Az ilyen nemzedékek közötti kapcsolatépítést is szolgáló tevékenység ígéretesnek, mindegyik korosztály számára hasznosnak bizonyult: itt tapasztalták meg a kert közösségépítő lehetőségeit. Erre építve rekreáció és kulturális mediátor mesterszakok képzésében is megjelenik az iskolakert, közösségi kert téma. Első gyerekfoglalkozásaikat a győri Bisinger Óvoda Ökomanók tehetséggondozó csoportjának tartották, ma az Egyesült Öveges Kálmán Gyakorló Általános Iskolájának szakörösei látogatják, gondozzák. Az iskolakerti képzés ezzel elsőként indult újra a hazai pedagógusképzésben. Úgy tapasztaltuk: azok veszik fel ezt a tantárgyat, akik itt vagy ott, falun vagy városban, de már dolgoztak kertben. Így az összeállított tematikában számíthattak meglévő kertészeti alapismeretekre.

Megható volt észrevenni egy-egy visszafogott „kistanító” fel szabaduló belelendülését azon felismerés nyomán, hogy itt nem lesajnálás, hanem épp elismerés jár a hazáról hozott kapával való ismeretségért.

Több tanítóképzési tantárgy anyagában próbálták ki egy-egy iskolakerti foglalkozást, például a természetismereti terepgyakorlatot Csallóközcsütörtök településre szervezték, ahol hallgatóikat nagy örömmel fogadó tanítók, diákok odaadó közreműködésével iskolakertet indítottak el a falu általános iskolájának tágas udvarán. Külföldi vendéghallgatóik bevonásával egy angol nyelvű iskolakerti kurzuson a vizuális nevelés alkalmazási lehetőségeit próbálták ki: az eredmény egy festett napóra mini meteorológiai állomással, egy egészséges életmódot népszerűsítő golyóvezető játék, élőfalú komposztáló keret, illetve a növények neveit mutató táblák – természetes

hatású festett kövek formájában. Szépen alakuló kertükben több iskola számára nyújtottunk iskolakerti foglalkozást, a programról több hazai és külföldi pedagógus-konferencián, külföldi egyetemi előadáson számoltak be. Több hallgató kezdett szakdolgozati munkát iskolakerti témában. Kutatómunkájuk egyik fontos szelete, hogy a maguktól értetődően iskolakertben oktatható témákon (kerti növények, mezőgazdasági munkák) túl a kerettantervekben milyen egyéb témákhoz adhat helyszínt és szemléltetési-tevékenységi kere-

tet az iskolakert (például: időjárás-éghajlat, környezeti elemek, földrajzi kölcsönhatások). E témabővítéssel az iskolakert lehetőségei a kerettanterveken belül meg többszöröződhetnek. (Az iskolakert elterjedésének egyik akadályát abban az ellentmondásban látják, hogy bár a kerti tevékenységekre szeretnének az iskolák több tanórát szánni, ez a tetemes természetismereti tananyag befejezését veszélyeztetné a feszített tanévi tempó mellett. Ha viszont más témákat is ki tudunk vinni a kertbe, az iskolaudvarra, akkor a „kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad” (ha a kerti téma okán elfogadható e hasonlat). E témakeresés kapcsán kezdtek el fejleszteni egyszerűen, többnyire hulladék palackokból készíthető szemléltető eszközöket is. Itt is az volt az elvük, mint a kert egészénél: mutassuk meg, hogy kis pénzből is el lehet kezdeni!

Munkájukat az Egyetem vezetése, valamint Mezőgazdasági és Élelmiszertudományi Kara, képzőművész és kulturális mediátor kollégái mellett több partnerintézmény és szervezet segíti.

A helyi Pedagógiai Oktatási Központ fórumokat biztosít pedagógusoknak szóló iskolakerti előadásokra, a Győri Kertbarátok Egyesülete pedig szaktanácsadással segít, illetve havi rendszerességű közös beszélgetős rádióműsorban népszerűsítik a kertészkedést, rendszeresen szerepeltetve az iskolakertek témáját. Fontosnak tartják a médianyilvánosságot, rendszeresen szerepelnek a helyi nyomtatott és elektronikus sajtóban is.

A kertben, de a kerti programokban, az iskolakerti didaktikában is bőven van rendbeteendő, kigyomlálendő, kidolgozandó részlet, de minden megoldott részletre jut három új felismerés, ahhoz kilenc új ötlet, azokhoz meg huszonhét új megoldandó részlet. Ezáltal is szolgálja az iskolakert az életre nevelést, tanítottnak és tanítónak egyaránt.

Dr. Halbritter András Albert

„Szemiramisz függőkertje” Kőbányán

A Kőbányai Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola Budapest Újhegyi Lakótelepének része. Bár nagy az udvar, mégsem a terület kihasználása indított el kertészeti irányú gondolkodást az iskolában. A sportudvar mellé idősek otthona költözött, ezért zajfogó fal építését tervezték.

Sándor Zoltán Attila igazgató úr ötlete alapján a lehatárolási funkciót egy balkonládákat összefűző kerítés megépítése jelentette.

Akkor talán még nem is gondolták, hogy ez iskolakertjük szerves rész lesz. De az lett.

Mivel minden évben folyamatosan fejlesztették a gyerekekkel az iskola udvarát, virágosítottak, fákat ültettek, úgy gondolták, hogy egyesítik a célokat és iskolakert programjuk részeként tekintenek ezekre a tevékenységekre. Az igazgató úr élére állt a tervezésnek és szervezésnek. A megvalósításhoz további motivációt kaptak, amikor meghirdették a „Virágos Magyarországért” országos programot, a lakótelepeken pedig a legszebb balkon versenyt, és szerettek volna elindulni az „ÖKISKOLA” címért is.

Technika- és biológiaórák keretében osztályonként kezdték el a balkonládás „Szemiramisz függőkertje” ötlet megvalósítását. Közel 77 db 1 m x 30 cm x 25 cm-es ládát ültettek be. A ládába földet hordtak, palántákat vásároltak és azokat a gyerekekkel közösen vették birtokba.

A növények számát ládánként arányosan számolták ki és osztották el az osztályok között.

Beültetett növények voltak: paprika, paradicsom, zeller, karalábé, vöröshagyma, lilahagyma, csicsóka, földieper, sárga-

répa, fehérrépa. A növények öntözését kezdetben kannákkal oldották meg, a gyerekek nagyon élvezték, a nyári időszakban azonban nehezedett a helyzet, nemigen jártak be az iskolába. Ezért találták ki a gravitációs elven alapuló locsolást. A ládák felett locsolócsöveket húztak ki és ezeket kötötték össze egy 1 m³-es vízgyűjtő gallonnal. Egyelőre a tartályt még csapvízzel töltik fel, az esővízgyűjtés lesz a következő feladat.

Az iskola területén működő nyári hittantáboros diákokat is bevonták az élvezetes feladatba 8 héten át.

A tanévkezdésre visszaérkező gyerekek láthatták, hogyan lehet egyszerű körülmények között is zöldségeket termeszteni, példát kaptak arra, hogyan lehet a panelházak között hasznosan (és még kellemesen is) eltölteni az időt.

Sándor Zoltán Attila

MAGBÓL KENYÉR - Nap Kör Alapítvány Vándoriskola programja a Veszprém megyei Dörögdi medencében

A Nap Kör Alapítvány által működtetett Vándoriskola „Magból kenyér” programjába minden évben három környékbeli iskola - Vigántpetend, Monostorapáti, Taliándörögd - 3. osztályos tanulói kapcsolódnak be. A program során a gyerekek a föld művelésének ősi módját élik végig, lóval szántanak vagy maguk készítik elő a búzamatot befogadó puha magágyat, csengőszóra, mondókázva vetnek („Mag-mag, búzamat, benne aluszik a Nap...”), nyomon követik a búza fokozatos növekedését, állatokat (tyúkot, kacsát, kecskét) gondoznak, kemencét építenek, nyáron kézzel learatják a termést, csépelnek, kézi malomban őrölnék, kenyeret sütnek a saját lisztjükből a saját kemencéjükben, majd ünnepélyesen elfogyasztják a saját munka áldásos eredményét.

A program korábban heti 45 perces foglalkozás keretében zajlott, de ez nagyon szűkös időkeretnek bizonyult a kellő elmélyüléshez. Ezért most már 3 hetente találkoznak, alkalmanként 2-2

órára. A Nap Kör Alapítvány „Magból kenyér” programja a résztvevő iskolák egy részénél (ahol van alkalmas terület) az iskola közelében található kb. 100 m²-es területen zajlik az Alapítvány munkatársainak részvételével, ahol ez nem adott, ott az iskola az Alapítvány területén kap erre lehetőséget. Ugyancsak az Alapítvány portáján találkozhatnak a gyerekek a háziállatokkal és kapcsolódhatnak be a gondozásukba.

A foglalkozásokon résztvevő kisiskolások a mag kenyérré válásának útján elérkeznek a tavaszi kemenceépítés fontos állomásához is, aminek keretében megtapasztalhatják a természetben rejlő lehetőségeket: a rendelkezésre álló természeti erőforrásokat (vessző, agyag, fa, kő, stb.) és azok felelősségteljes felhasználását saját boldogulásukra, továbbá a csapatmunka örömét is. Mindezek pedagógiai hozadéka a mindennapi iskolai jelenlétben, a tanulásban, a szociális kapcsolatokban egyaránt tetten érhetők.

Télen sem áll le az élet, erdőjárás, nyomkövetés, a környezet természeti és épített örökségének feltérképezése, a természet adta táplálék gyűjtése (csipkebogyó gyűjtés teának, makk szedés a kecskékek) mind-mind ilyenkor történik.

A szabadban végezhető játékokra is mindig marad idő és figyelem, az örömteli jelenlét itt is fontos és természetes.

Józsa István

Kézzel, szívvel, nagyanyáink szemével

A Csongrád és Térsége Széchenyi István Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium a város nyugati részén fekszik, az úgynevezett Külvárosban.

2011 tavaszán a tantestület egységesen úgy érezte, hogy a túlnyomóan elméleti oktatást szükséges kiegészíteni gyakorlatiasabb, kétkezi munkát, türelmet és gondoskodást igénylő tevékenységekkel. Elképzeléseiknek alapjául az 1960-ban létesült, de 1980 óta kihasználatlanul hagyott, folyamatosan pusztuló iskolakert szolgált. Egységes és egyértelmű döntés született: az iskolakertet újjá kell éleszteni!

Elképzeléseik megvalósítását a Magyarországon dinamikusan fejlődő ökológiai (bio-) gazdálkodás szemléletére alapozták. Az iskolakertek újra az oktatás – nevelés szolgálatába állíthatók, új tankerteket is létesítettek már az ország különböző régióiban... Kutatómunka, valamint tanulmányutak során született meg az elképzelés: bemutató tankert, osztályoknak kiejánlott parcellák művelése, madárbarát kert ösvényekkel lesz a cél.

Szögi Márta tanító vezetésével elkészült a 2011/12-es tanévre a munkaterv: tanmenetekbe épített foglalkozások a kertben, szakköri tevékenység (a betakarított növények termésének feldolgozása, hasznosítása). Új elemként szerepelt az óvodásoknak ajánlott program, valamint a nyitott hétvégék, amelyek az évszaknak megfelelő „természetes tevékenységek” valósultak meg.

Számos terv körvonalazódott a jövőt illetően – pihenőhely, kemence építése, szabadtéri rendezvények kezdeményezése – de a legfőbb cél az volt, hogy nyugodt, boldog perceket töltsenek el a tanítványok és szüleik, valamint az idelátogató vendégek a SZÉCHENYI KERTBEN! Együtt talán sikerül megőrizni az elődök által létrehozott értéket, nemes gondolatokat, ha sikerül hagyományainkat a XXI. század emberének gondolkodásával ötvözni.

A kert (újra)alakítása:

- √ Tantestületi értekezlet keretében, melyre a szülők képviselőit is meghívták megtervezték milyen lépésekben fogjanak hozzá a kert újrahasznosításához, meghatározták a célokat.
- √ Szülők segítségével rendezték a terepet, kitakarították a kertet, az ágyásokat feltöltötték földdel, lerakták a járólapokat.
- √ Segítséget kaptak a Biogazda Egyesülettől, előadást hallgathattak a környezet biogazdasági helyzetéről.
- √ Regisztráltak a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Madárbarát Kert Programjára.
- √ Pályázati pénzből dísznövényeket és olyan bokrokat, élő növényeket vásároltak, amelyek szerepelnek a környezetismeret tanmenetekben 1–6. osztályig. Az osztályoknak tervezett kis parcellákba pedig olyan kerti növényeket terveztek, amelyekről szintén tanulnak a gyerekek.
- √ Pályázati pénzből felállítottak egy **madárbarát tanösvényt**: oktató táblákat, madárodúkat helyeztek ki. A munkálatokba bevont szülőkkel együtt bográcsozással zárták a napot.
- √ Kidolgozták a következő tanévben bevezetésre kerülő **Óvodás kertprogramot**, havi egy program tervezésével az évszak lehetőségeire, kerti növényeire, valamint a hagyományokra építve.
- √ Megkezdték a **tanmeneteik átdolgozását** figyelembe véve a kert adta lehetőségeket, az itt található növények alapján. A környezet tanmenetbe és a technika tanmenetbe nagyon jól be lehetett építeni az ismereteket.

Iskolakerti megbeszélés szülőkel, pedagógussal

√ A kerthez kapcsolódóan megújították a már évek óta jól működő **Nyitott hétvége** programjukat is, szabadidős családi programsorozatot terveztek nyárra, besegítve így a kert nyári fenntartásába is.

√ Bekapcsolódtak a Fiatal Gazdák Szövetsége által szervezett Vesd Bele Magad! elnevezésű, országos programba. Nem csak a gyerekek kaptak vetőmagokat az otthoni kis kertjükbe, hanem az iskolakerti kis parcellákba is. Osztályonként elkezdődtek a veteményezések.

√ Munkájuk részleteit, mások számára hasznosítható módon írásba foglalták, megszületett a két jógyakorlatot tartalmazó kézikönyv, amelyben az első címe: *Én kis kertem kerteltem – iskolakert a gyakorlatban*

A jógyakorlat részei:

- Hogyan tervezzünk iskolakertet?
- Kerttípusok
- Telepítésre javasolt növényfajok
- Madárbarát tanösvény
- Tanmenetjavaslatok, óravázlatok, szakköri ötletek

Az írás külön kitér a tanórai felhasználási lehetőségekre és a tanórán kívüli lehetőségekre is.

A könyv teljes anyaga letölthető az Iskolakertekért Alapítvány honlapjáról a Módszertár/Tematikák menüpont alatt.

Másik jó gyakorlatuk címe: *Kézzel, szívvel, nagyanyáink szemével - a gazdasági esztendő hagyományos tevékenységeinek a megismerése*

A jógyakorlat részei:

- Családi foglalkozások
szeptember: gyapjúfestés növényekkel, nemezelés
október: káposztasavanyítás
november: aszalás
december: mézeskalács sütés
január: madarak karácsonya
február: kenyérsütés
március: csíramálé készítés, tojásfestés
április: játékok a kertben
május: gyógynövények megismerése

- Gyerekfoglalkozások
szeptember: „Érik a szőlő”- szőlőpréselés
október: „Ica-rica kukorica” – kukoricamálé készítése, játékok kukoricacsutkákkal
november: finom téli csemegék – sütögetés az elraktározott terményekből
december: madárkarácsony -
január: „Virágos kenderem”-
február:”Ég a gyertya ég”
március: „Bújj bújj zöld ág” – vesszőfonás
április: „Kertész leszek” – iskolakerti munkálatok
május: madárbarát kert
június: „Fűben, fában orvosság” – gyógynövényismeret

Csüllögné Balogh Judit, Szögi Márta

ÚjraKERT

Az újpesti Homoktövis Általános Iskola iskolakertje remek példája egy iskolakert és egy közösségi kert szimbiózisának. Amikor az iskolások vakáción vannak, a területeik fenntartását a közösségi kert parcelláinak tulajdonosai végzik, cserébe az éppen szezonális termékeket betakarítják onnan is.

Ősszel, amikor újra megérkeznek az iskolások, szépen ápolt, még mindig termő kert fogadja őket.

Az újpesti Homoktövis Általános Iskola közvetlen szomszédságában valaha élő és szép volt a kert. Valaha. Ezért lett a neve **reGARDEN-újraKERT** annak a 2013-ban indult programnak, aminek keretében a területet közösségi kertként alakították ki. A támogatást pályázat útján nyerték el a Telekom jóvoltából, a megvalósulásra a K.É.K - Közösségi Kertek szakmai támogatásával nyílt lehetőség, illetve a kerületi önkormányzat is hozzájárult az átalakítás munkálataihoz, a terület legalább 3 évi hasznosításához.

Ebben a kertben kezdte meg működését az iskola is, több kisebb terület bevállalásával. A munkálatokat Rab Istvánné tanárnő szervezte és fogja össze jelenleg is. Bár a pályázati vállalkozás 3 évi kertművelést írt elő, a kert jelenleg is működik, 12 család és 13 gyerekcsapat gondozza parcelláit a 260 m²-es területen.

Hasznos ez a konstrukció a gyerekeknek, látják mások munkáját, találkoznak más kertészek megoldásaival, örökös az összehasonlítás, a méregetés. Szövődnek a kapcsolatok, épül a kö-

zösség. Az öreg diófa, az új fűzkunyhó és tűzrakó már több rendezvénynek és találkozóknak adott otthont.

A gyerekek folyamatosan gazdagítják és színesítik valamivel a kertet. Raklapból padot készítenek, rönkökből ülőkéket varázsolnak, vidám rajzzal díszítik az esővízgyűjtő hordókat.

Ez egy oda-vissza jól működő kimondatlan szövetség.

2018. év elején az iskola új gyerekek bevonására kertlicitet rendezett, ahol vidám kerti feladatok teljesítésével lehetett zsetonokat gyűj-

teni. Ezekkel a zsetonokkal álltak neki licitálni, vagyis elnyerni egy választott terület gondozásának jogát 1 évre.

Rendszeresen szerepelnek a médiában, több tévéműsor is kiszállt már megcsodálni szépen kialakított, virágzó kertjüket, több fesztiválon részt vettek az **reGARDEN-újraKERT** standjukkal, hirdetve az iskolakert örömét, sokoldalú lehetőségeit, fenntarthatóságra nevelési hozadékait.

Rab Istvánné

Mozikert

2012 év elején határozta el Pauliczky Nóra, hogy lakóhelyén iskolakertet alakít ki. Pedagógus és mezőgazdasági végzettségét szerette volna egyesíteni, kipróbálni, hogyan működik a valóságban, a gyakorlatban az, amit elgondolt. Megkereste a helyi önkormányzati képviselőt, területet keresett. Szerencsére

lelkes támogatóra talált, a Rákosligeti Polgári Kör befogadta a kezdeményezést, az általuk működtetett Maros mozi belső udvarát és támogató önkénteseinek kezdeti segítségét ajánlották fel. A rákosligeti Maros Mozi már régen nem tölti be eredeti funkcióját, de a helyi lakosok magukénak érezve az épületet, évek óta csinosítják, klubokat, kiállításokat szerveznek, ritkán még filmvetítés is előfordul.

A felújítások, közösségi események mentén kialakult egy állandó csapat, akik az iskolakert kezdeti nehézségeit is segíteni tudták. Óriási dolog volt ez. Rózsahegyi Péter képviselő saját kere­téből földcserét és talajrendezést vég­zetetett, egy ker­

tészmérnök hölgy elkészítette a kert beültetésének tervét, mások az öntözés nehézségein segítettek. Sokan, együtt rendezték a korábban sirtes-szemetes területet. Közben Nóra „tárgyalt” a közeli Gregor József Általános Iskolával, próbálta meggyőzni a pedagógusokat: nem kell semmivel sem törődniük, meglátják hogy tetszik, aztán majd együtt tervezik tovább.

Csak menjenek!

Mentek is. Először csak látogatóba, aztán egyre gyakrabban, egyre többen. Eleinte Nóra saját szerszámaival dolgoztak, aztán a helyi mezőgazdasági boltból, kertészetből kapott eszközökkel, majd pályázatból gyarapították készletüket. Sok és nehéz munka adódott az első

időkben, de sokan is kapcsolódtak be a munkálatokba. Be lehetett vonni a szülőket, felásták és megtisztították a korábbi síttből ottmarad altalajt, szélesítették a járdát. Gazdálkodóktól hoztak érett marhatrágyát, a szomszéd néniktől kértek virágtöveket, a kertész klub nyugdíjas tagjai látták el a csapatot palántákkal. Be lehetett szervezni az ismerősöket, akadtak középiskolások, akik jöttek nyáron is gondozni, öntözni a kertet. Ezért volt az, hogy amikor szeptemberben újra beléptek a gyerekek, rendben tartott, gazdag és virágzó kert tudta őket fogadni.

Nem volt szükség sok pénzre, ellenben szükség volt sok-sok munkára, amivel megtalálta és rábírta az egyes embereket a támogatásra, kialakította a koncepciót, a módszertant. Látva munkájukat, egyre több támogató akadt. Év elején szülői értekezleten mesélt arról, mit fognak csinálni a gyerekek az iskolakertben, így próbált szülői csapatot építeni maga köré. És lett is. Tavasszal is, ősszel is jöttek az anyukák, apukák a meghirdetett kertszépítő napra. Szükség van felnőtt erőre, hisz a kertet leginkább 1–4. osztályos gyerekek művelik.

Ma már heti rendszerességgel járnak a gyerekek és minden osztály bevállalja a nyári fenntartás egy-egy hetét. Péntek délelőttöként egy felnőtt, pszichiátriai gondozottakból álló csoport jön a kertbe, terápia számukra az itteni munka.

Mindamellett, hogy van egy stabil, mozgósítható csapat a szülők körében, mindig akad valami aprónak látszó megoldandó feladat a kert körül, amiben a Mozi körül kialakult közösség segít. A rendezvényre érkező vendégeknek is jó, ha szép, művelt kertet látnak az udvaron. Ez egy egymást kiegészítő kapcsolat. A kert minta és motiváló jellege is nagyobb hatáskokkal működik. Ha már valaki a moziba jön, szünetben kinéz a kertbe és aztán jönnek a kérdések, rácsodálkozások. A Nemzetközi Növénynap alkalmából rendszeresen tartanak nyitott rendezvényeket, ilyenkor belátogatnak a környékbeli. Jó alkalom ez a tapasztalatcsere-re és jó alkalom arra is, hogy nagyszülőket hívva sok-sok gyerekekkel tudjunk „saját palántát” indítani.

II. Nemzetközi Növénynap
Rákosligeten, a Maros Moziban | május 18. szombat 15 óra
Mozikert Bemutatója, Filmvetítések, Termelői Piac
Közös Palántázás: csak cserepet és földet hozzl!
NÖVÉNYcserebere - NÖVÉNYmenhely - NÖVÉNYvásár
köhögés elleni szirup készítése (anyagköltség: 500FT)
FAIR TRADE büfé!
Fascination of Plants Day
May 18th 2013
marosmozi.blog.hu | zold17.ccs.hu

A kertben mára van már komposztáló, melegágy, gyümölcsös, fűszerkert, virágskert, növénymenhely, gyógynövények és persee a veteményes. Palántáikat maguk próbálják kinevelni, ősszel magot fognak, mulcsoznak, vetésforgót használnak. Helyi lovardából beszerzett alomból trágyaprizmát építenek.

Gondot fordítanak arra is, hogy a sok befektetett munkát és felajánlást valamelyest meg is tudják hálálni, akiktől korábban csak kaptak, azokkal ma már cserélik a magokat, palántákat, virágtöveket. Fontosnak tartják, hogy ha bár tá-

mogatásra valószínűleg mindig lesz szükségük, munkájuk által csekély jövedelemre is szert tegyenek, ezért kezdtek el néhány éve dísztököket termesztetni (nem nagy gond, felfut a kerítésre). Olyan év is volt, hogy kertészetekben kerestek „béranyákat”, akik kinevelték fűszernövény palántáikat. A dísztököket iskolai rendezvényen a szülők vásárolták meg, a fűszerpalántákat a helyi emberek veszegetik a kertkapu elé települő Kert-boltban. Bevételeikből fedezik a vízdíj egy részét, illetve új eszközöket vásárolnak.

Fontos megmutatni, hogy a kertünk mi mindenre képes. Dolgozunk, élvezzük a társaságot, pletykálunk, fecserészünk munka közben. Virágcsokrot kötünk, büfét csinálunk, eladjuk, amit arra szánunk, fejlesztjük a gazdaságunkat. Közben pedig megnézzük, miért több itt a rovar, mint ott; miért fagyott el ez a tök és miért nem az, miért nőtt ki itt a rukkola és miért nem ott.

Pauliczky Nóra

A Barázdabillegető Gyerekkert

A Barázdabillegető Gyerekkert egy újszerű kísérleti iskolakertkezdeményezésként 2017 márciusában indult, Veresegyházon.

A kert résztvevői a Zsálya utca lakóközösségének gyermekei, az óvodás-kisiskolás korosztályban. Az utcában minden kisgyermekes család meghívást kapott, és a lakótelkek végében elterülő, parlagon álló önkormányzati területen 6–8 gyerek részvételével elkezdődött a közös kiskert kialakítása kb. 20 négyzetméteren. A felszerelést a kezdeti lépésekhez Mátyás Izolda – az utca lakója és a kert vezetője – szolgáltatta a saját eszköztárából.

Minden gyereknek fél négyzetméteres mini ágyása volt, mindenki elkészítette a saját névtábláját, és a rendelkezésre álló magkészletből kiválasztotta a számára kedves magokat. Első évben megtapasztalták, hogy a terület véges befogadóképességű, és a túl sűrűn ültetett növények akadályozták egymást a növekedésben. Az ágyások közepén nevelt napraforgókat is a kert peremére költöztették a második évben, mert nagyon elvonta a nedvességet a többi növénytől. A kert sarkában közös gyógynövényssarok is kialakításra került.

Irányított foglalkozások heti rendszerességgel zajlottak, de a kert mellé állított, feltöltött vízeshordó és a mellé kitett locsolókannák bármikor a gyerekek rendelkezésére álltak, ha hétközben is gondoskodni kívántak kertjükről. A lehetőséggel rendszeresen éltek is.

Eleinte a gyerekek jellemzően csak a saját ágyásaikban gondolkodtak, de egy év leforgása alatt eljutottak odáig, hogy ha valaki locsolt a kertjében, a többiek ágyásait is megöntözte (szociális érzékenység).

Ha fűvet nyírt valamelyik család, a gyerekek önállóan áttalicskálták a nyesedéket, és bemulcsózták vele az ágyásaikat. Ha a nagymama kiselejtezte a túlnőtt kaktuszát, a fölösleges hajtásokat elhozták a foglalkozásra, hogy közösen elültessék őket.

A kert a délutáni játékok természetes részévé vált, a gyerekek büszkeségévé: ha valamelyikükhöz vendégek érkeztek, biztos, hogy kivezette őket a Barázdabillegető kertbe, és bevonta annak ápolásába, díszítésébe.

A kertészkedést természetes anyagokat felhasználó (talaj, termések, kövek, préselt növények, gyapjú) kézműveskedés, kerti játékok, mesélés, gyűjtögető kirándulások (termések,

vesszők, virágok, erdei palántaföld, stb.), állattartó szomszédok látogatásai gazdagították, amit mindig nagyon vártak a gyerekek. Sokszor maguk hoztak ötletet, ami a legtöbbször kivitelezhető is volt.

A közös délutánokat lezáró uzsonnázás előkészítésére szülői segítség érkezett az utcaközösségből, minden kerti napra más-más család vállalta fel a zsíros/vajas kenyerek szolgáltatását, amihez a gyerekek a saját kertből gyűjtöttek és készítettek elő éppen szezonális zöldséget, gyümölcsöt, ehető vadon termő növényt (pl. turbolyát). Az étkezési kultúra fejlesztéséhez tartozott, hogy szépen megterítették, egy szál éppen nyíló virágot a nap legügyesebb gyereke hozhatott a vázába, majd egy asztali áldással közösen kezdték el a csemegézést.

A nyári vakáció elején a kerti foglalkozások is véget értek egy időre, amit szezonzáró közösségi kürtöskalács sütögetéssel ünnepeltek meg, gyerekek és szülők részvételével. A nyár során a kertek locsolgatása, a termések egyéni begyűjtése történt. Az őszi-téli időszakban alkalomszerű foglalkozásokat tartottak: talajtrágyázás, ádventi koszorú készítése, Luca-búza ültetés témánapokon.

A gyerekek kitartása példaértékű, egymást lelkesítik a kertész munkában, többen már azt tervezgetik milyen farmjuk lesz felnőttkorukban. Reméljük, ez kitart még sokáig!

Mátyás Izolda Beáta

„Mentés másként”

„Vannak, akik mindig morognak, mert a rózsáknak töviseik vannak. Én hálás vagyok, hogy a töviseknek vannak rózsabimbói.” (Alphonse Karr)

2015. őszén a Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Irodájának kezdeményezésére kezdtek iskolakert szakkört szervezni a vécsei Petőfi Sándor Római Katolikus Általános Iskola és Gimnáziumban, Dudás Noémi tanító vezetésével. Az idézet az ő gondolatait tükrözi.

A cél világos volt: a gyerekek az iskolakerti tevékenységen keresztül tapasztalják meg természeti környezetüket, érezzék meg az együttműködés szükségességét és hatékonyságát, érezzék a generációkon keresztül megőrzött tudás fontosságát, a munka becsületét. Meg kell tapasztalniuk, hogy nem is ördögösség a kertművelés.

Kialakítás előtti állapot 2015-ben

No de hol? Az iskola udvarának nagy része aszfaltozott, műfüves, illetve játszótér, sportpálya. Egyetlen kicsi szabad terület volt még birtokon belül, az udvarnak egy lehatárolt szeglete, ahol a nagy szemetes konténereket tárolták. Gondoltak egy merészet, nekifogtak itt a kert kialakításának az akkori 4. osztállyal és emellett bevállalták a települési ünnepek színhelyeül is szolgáló szoborkert rendben tartását is. A segítség pedig jött: Karbantartó Gyuri bácsi magaságyásokat készített hulladék faanyagból, a gimnazisták felásták a kertet, a szülők termőföldet, egy helyi gazda gombatrágyát hozott, az Iskolakert-hálózat tagjaként egy besztercei szilvafát kaptak. Hamarosan az iskola is beállított egy tárolót számukra.

A kerttervezés, szerszámismeret, kertészeti fogalmak megismerése mellett a gyerekek megismerték a vetésforgó, a komposztálás, a növénytársítás fogalmát, megtanultak mulcsozni, palántáikat a kazánház védelmében nevelgették.

A jól végzett munkának mindig megvolt a jutalma, az aprócska területen (20 m²) sokszínű, változatos és oktatási szempontból is hasznos kis zöld szigetet varázsoltak az aszfalt közepén.

A következő évben kinyitották a kertkaput, meghívtak más osztályokat is látogatásra, kertórára. Zöld büfét rendeztek, majd kialakították azt a

rendszer, miszerint a mindenkori 5. osztály az első félévben még gondját viseli a kertnek (munkájuk gyümölcsét is learathatják így) és egyben átadják a soron következő 4. osztálynak.

2018. őszén kezdtek bele az Iskolakertekért Alapítvány és a Junior Achievement Magyarország (JAM) által meg-

hirdetett „Iskolakert, mint Diákvállalkozás” programba. A program egy olyan, egész tanéven átívelő projekt, melyben a diákok megtapasztalják, hogyan kell működtetni egy vállalkozást az iskolakert vonatkozásában. Valós környezetben megismerik az üzleti élet alapvető szabályait, a vezető pozíciók betöltésével járó felelőségeket, a pontos adminisztráció és a határidők betartásának fontosságát, a munkavállalók jogait, és kötelességeit. A program során a szervező, tervező, előadó, döntéshozó, információ-feldolgozó, elemző képességeik mellett szükségük lesz a kreativitásukra, kritikai gondolkodásukra, nyitottságukra is. A diákok valós pénzforgalmat bonyolíthatnak, nyugtát állíthatnak ki termékeikről és szolgáltatásaikról.

Az immár hatodikos diákokkal „Hatalmasok” néven vállalkozást alapítottak és cserepekben kis Tündérkerteket kezdtek tervezni, majd készíteni.

Az alkotásokat árusították iskolai farsangon, adventi vásárrban, országos rendezvényen. A vásárlásokról szabályos, NAV által hitelesített számlát állítottak ki, a bevételeket pedig az eredeti alapszabályukban meghatározott módon használták fel.

Tündérkertek készítése az iskolakertben

Munkáikat bemutatták az országos diákvállalkozásokat felsorakoztató találkozón is, ahol elnyerték a Legjobb marketing és sales díjat.

Amíg a diákok a siker alapjául szolgáló ötlettől eljutottak az értékesítésig, sokféle tevékenységet végeztek. Felhasználták a különböző tantárgyak során szerzett ismereteiket, újabbak-

Árusítás az iskolai farsangon

tartó munkája, a csoporton belüli és a csoportok közötti (gyerekek, szülők, pedagógusok) együttműködés, amelyben minden egyes gyereknek fontos szerepe volt.

Bevétel=gazdasági haszon

kal gazdagodtak, döntéseik és cselekvéseik mentén tapasztalatokat gyűjtöttek. Ez a komplex feladat integráló szerepet töltött be a tantárgyak között. Sikerük alapja a kertvezető pedagógus lelkes, ki-

Dudás Noémi

„Emberé a munka, Istené az áldás”

(Zsoltárok Könyve, 127. fejezet)

A Váci Egyházmegye iskolakert programja

A magyar vidék és a mezőgazdaság olyan értéket képvisel, amely nélkül Magyarország jövője és az ott élő közösségek boldogulása elképzelhetetlen. A Váci Egyházmegye püspöke Dr. Beer Miklós ezen megfontolásból hívta életre a Váci Egyházmegyei Vidékfejlesztési Irodát 2013-ban (VEVI).

Az iroda megalakulásának célja a vidék szellemi, erkölcsi támogatása, életképességének segítése volt annak érdekében, hogy a falvak ne néptelenedjenek el, az ott élők boldoguljanak, önmagukról gondoskodni tudjanak.

Határozott célként jelent meg, hogy a fiatalokban erősítsék a föld szeretetét, hogy a felnövekvő nemzedék a vidéki életet fenn tudja tartani, így 2015-ben

kiskerti programjaik továbbgondolásaként kezdtek bele iskolakertek kialakításába.

A program folyamata

- √ Első lépésként meghirdették a programot az egyházmegye fenntartásában lévő minden iskolában. A felhívásra 16 iskola jelentkezett.
- √ Felmérték a jelentkezők szándékait, lehetőségeit, a munkatársak végig látogatták a jelentkező intézményeket és segítettek megtalálni a megfelelő helyszínt.

„Iskolakert helyszín kiválasztása Kocséron, Tiszajenőn, Pásztón, Bátorterenyén - 2015. tavasz”

- √ Összeállítottak egy szerzőszám alapsomagot.
  - √ A Szent István Egyetem szakdolgozó diákjaival együttműködve elkészítettek egy foglalkozási tervet, amit minden bekapcsolódó közösség megkapott.
  - √ Az egyes iskolákkal együtt megtervezték a kertet, meghatározták a kezdő lépéseket.
  - √ Kiosztották a tervhez illeszkedő vetőmagokat, fűszer- és gyógynövénypalántákat.
- √ Tisztában voltak vele, hogy a pedagógusok nincsenek könnyű helyzetben, ki kell találniuk, hogy milyen korosztállyal, milyen időkeretben és milyen módszertannal alakítják ki az iskolakert művelésének rendszerét, ezért az Iskolakertekért Alapítvány bevonásával szakmai műhelynapokat rendeztek.

3 év alatt 5 műhelynapon találkoztak a kollégák. Ezeken a találkozásokon képet kaptak az iskolakertekben rejlő lehetőségekről, megismerték más, már jól működő iskolakertek munkáit. Egy-egy műhelynapnak egy-egy iskola adott otthont, így a kollégák beeláthathattak egymás munkájába is. Az összejövetelek alkalmat adtak arra is, hogy megmutassák egymásnak hogyan haladnak, megbeszéljék problémáikat, közösen megoldásokat keressenek.

Jelenleg 15 intézmény működtet kertet, mindegyik a saját területi és kapacitásbeli lehetőségei mentén. Vannak közöttük kisebbek (20 m²) és nagyobbak (400 m²), 3 iskolában szakköri keretek között, 4 iskolában egy-egy osztály, 6 iskolában technika óra keretén belül művelik a kertet, kettőben pedig az iskola egésze részt vesz a munkálatokban.

Nagy eredmény, hogy 2016-ban már 8 iskola be tudta vállalni a kert önálló nyári fenntartását is.

Annyi biztosan látszik, hogy a VEVI kezdeményező szerepe fontos volt és továbbra is szükség van arra, hogy az iroda összefogja és koordinálja a kertek munkáját, segítse a pedagógusokat módszertani és tárgyi eszközökkel. Fontos, hogy felületet biztosítson a kertvezetők találkozására, a tapasztalatok megosztására.

√ Az elmúlt évek tapasztalatait kamatoztatva az egyházmegyei iskolák támogatásán túl a VEVI 2018-ban elkezdte kiterjeszteni támogatását az egyházmegyéhez tartozó minden iskola részére. Az egyházmegye területét 4 részre osztva (Vác, Kelet-Pest, Nógrád, Dél-Jászság) Iskolakert Műhelyeket szervez annak érdekében, hogy az iskolakertvezetők megismerjék egymást, tapasztalatot cseréljenek, ezáltal megerősödjenek, fejlődjenek.

Beer Miklós püspök döntése nyomán a Vidékfejlesztési Iroda munkáját 2018 áprilisától a Váci Egyházmegyei Karitasz részeként végzi tovább, így az iskolakert program is ezen a néven szerveződik tovább.

Pauliczky Nóra

Színeskert

200m² terület az iskola udvarán, 10 felső tagozatos diák, 1 művésztanár, szakkör, támogatók, pályázatok. Az eredmény a lakiteleki általános iskola Színeskertje.

Kialakításának célja az iskola hátrányos helyzetű 11–16 éves korosz-

tályának felzárkóztatása, munkára való felkészítése, kompetenciáik fejlesztése, a résztvevő gyerekek társadalmi integrációja. A kert és a hozzá kötődő tevékenységrendszer szorosán kapcsolódik a kertvezető, Ilona személyéhez, érdeklődéséhez, tudásához, és messze túlmutat egy kert gondozásán. Szelesné Kása Ilona – a Színeskert-projekt kitalálója és kivitelezője – művésztanár, népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere.

2013-ban kezdték el birtokba venni az iskola udvarának egy szegletét. Kertrendezés, talajelőkészítés után a területet festőnövényekkel ültették be, a növények egy részét magról nevelték, másik részét a természetből gyűjtötték be, illetve arborétumokból kaptak ritkább példányokat. Ma már van néhány alapvető zöldségnövény is; jó, ha van mit falatozni a megérdemelt munka után. A kertészeti feladatokat és a hozzá kapcsolódó művészeti tevékenységeket egyaránt a szakkörös gyerekek végzik, néhányan nyáron is bejárnak gondozni.

A festőnövényekből festékeket készítenek, mellyel játékokat, háztartási eszközöket, kézműves és képzőművészeti alkotásokat készítenek. A növényi alapú festékek készítésével, a ne-

mezeléssel, a tojásfestéssel kiveszőben lévő mesterségekbe kóstolnak bele, megismernek olyan szakembereket, akik ezzel a tudással bírnak. A növények begyűjtésekor járják a települést, feladatuk a helyi

tudással rendelkező személyek felkutatása is. **A Színes kert része a település értéktárának.** Mindemellett megismerik a kertművelés alapjait, öntöznek, gyomlálnak, kapálnak, komposztálnak, mulcsoznak, kertjük rovar- és madárbarát. Tavasszal a kert megújítása, nyáron a kert karbantartása és a begyűjtés a fő feladat. Ekkor tudják konzerválni is a festőnövény-részeket, illetve magát az elkészített festékeket is. A tél az alkotás, a kibontakozás ideje, ilyenkor születnek a remekművek. Kertjük is, tevékenységük is SZÍNES.

Kézműves tevékenységeik

A kertben termesztett növényekből festőleveket készítenek, amivel gyapjút és hímestojást festenek. Saját készítésű papírsárkányuk kifestéséhez növényi tintákat állítanak elő, nemezelnak, madárodúkat készítenek. Kézműves mesterek műhelyeit látogatják.

Képzőművészeti tevékenységeik

Illusztráció és növényi névtábla készítés; logó és címke tervezés; színes jégvár építés, kiállítás a gyermekek munkáiból.

Háztartási tevékenységeik

Termések, virágok, gyógyteához, gyógykrémhez való begyűjtése, feldolgozása, csomagolása. Zöldített, tökített, csipkebogyóított állítanak elő friss fogyasztásra. Levendulaszörpöt, dzsemeket készítenek tartósítással.

Marketing tevékenységeik

Sajátmárkás termékeket hoznak létre a csomagolástól az értékesítésig, adományozásig. A termékeket ajándékba adják családtagjaiknak, vendégeinknek, adománygyűjtési akcióba iskolatársaik megsegítésére. Teszik mindezt fenntartható módon, szeretettel.

Tevékenységeik ünnepköreinkhez igazodnak. Húsvétra hímestojás, karácsonyra nemezelt tárgy, gyógytea-SzínesTea, Anyák napjára Színes-Csoki és SzínesKrém, gyermeknapra papírsárkány készül.

Szelesné Kása Ilona

VII. Kapcsolódó tantervek, szakirodalom, segédanyagok

Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra, Ráczné Németh Csilla

7.1 Tantervek

Az óvoda- és iskolakert vonatkozásában központilag elfogadott és ajánlott tanterv, tanmenet, foglalkozási terv nem létezik. Az óvodai nevelés alapprogramja a munka jellegű tevékenységek között említi növények gondozását (V. Az óvodai élet tevékenységi formái és az óvodapedagógus feladatai):

- „1. A személyiségfejlesztés fontos eszköze a játékkal és a cselekvő tapasztalással sok vonatkozásban azonosságot mutató munka és munka jellegű játékos tevékenység - az önkiszolgálás, a segítség az óvodapedagógusnak és más felnőtteknek, a csoporttársakkal együtt, értük, később önálló tevékenységként végzett alkalmi megbízások teljesítése, az elvállalt naposi vagy egyéb munka, **a környezet-, a növény- és állatgondozás.**
2. A gyermek munka jellegű tevékenysége:
örömmel és szívesen végzett aktív tevékenység;
— a tapasztalatszerzésnek és a környezet megismerésnek, a munkavégzéshez szükséges attitűdök és képességek, készségek, tulajdonságok, mint a kitartás, az önállóság, a felelősség, a céltudatosság alakításának fontos lehetősége;
— a közösségi kapcsolatok a kötelességteljesítés alakításának eszköze, a saját és mások elismerésére nevelés egyik formája.” (Kiemelés a szerzőktől)

Szerepel az iskolakert, gyakorlókert kifejezés, sok iskolakerti programban a felső tagozatos technika tantárgy „B” változatában, illetve kerti foglalkozások a Tanyapedagógia tantervben, kisebb részben a környezetismeret és természetismeret tantervekben. Ezek kifejezetten a kertészeti ismeretek okta-

tására koncentrálnak, az iskolakertekben meglévő egyéb fejlesztési célok, lehetőségek kevéssé jelennek meg.

Ezek elérhetősége: 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor>

51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet - a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről

1. melléklet: Kerettanterv az általános iskola 1–4. évfolyamára

1.2 Kötelező tantárgyak

Környezetismeret:

http://kerettanterv.ofi.hu/01_melleklet_1-4/1.2.5_kornyism_1-4_u.docx

2. melléklet: Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyamára

2.2 Kötelező tantárgyak:

Természetismeret:

http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/2.2.07_termism_5-6.doc

2.3 Emelt óraszámú kerettantervek:

Technika, életvitel és gyakorlat, B változat:

http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/2.3.3.2_eletvitel_5-8_b.doc

7. melléklet: A miniszter által egyes iskolatípusra, pedagógiai szakaszra, tantárgyra, vagy egyes sajátos köznevelési feladat teljesítéséhez készített kerettantervek

7.28. –Tanyapedagógia – a háztáji gazdálkodás gyakorlati ismeretei 1–8. évfolyam számára: http://kerettanterv.ofi.hu/07_melleklet_miniszter/k1_07_egyeb/index_tanyaped.html

7.2 Szakirodalom

Az alábbiakban gyűjtöttük össze azokat a szakirodalmi tételket, melyek segítséget jelenthetnek óvoda-, ill. iskolakertet vezető közösségek számára, illetve amelyeket e kiadványhoz forrásként felhasználtunk.

- Ackermanné Kelő, Kamilla (2011) Egy lap az iskolakertekért. Iskolakultúra, 11 (6–7). pp. 134–140.
- Ácsné Ravasz Éva: Iskolakert a gyakorlatban (kiadó: Kapolcs-Taliándörögdi Közös Fenntartású Általános Iskola, 1997)
- Comenius, J. A. (1992): Didactica magna. Seneca Kiadó, Pécs
- Fehér Anna: Játszunk? Természetesen! A világ befogadásának elérhetősége, sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. Budapest, 2006.
- Gerhardt Winkel: Iskolakert-tankert - Mezőgazda Kiadó, 1993.
- Holló László: Népi növény- és kertkultúra. Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1981.
- Jagaditsné Bajczai Erika: Óvodakertek a fenntarthatóságra nevelés szolgálatában, Ajka Városi Óvoda 2013.
- Kecskésné Harmincz Jolán: Óvodakert kialakítása és a kerti munka szerepe a szemléletváltásban (Zöldóvoda – Módszertani segédanyag és útmutató Zöld Óvoda címpályázatra készülő óvodapedagógusoknak 44. oldal)
- Kovátsné Németh Mária: Iskolakertek a dualizmus hazai pedagógiai gyakorlatában. Neveléstörténet, 2008. 3–4.
- Labancz Györgyi: óvodások környezeti nevelése (kiadó: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület)
- Németh György II. Országos Iskolakert-hálózati Találkozón elhangzott előadása és képei, Győr, 2016. szeptember 30.
- Németh Zoltán Ferencné: Az újjáéledő óvodakertben rejlő lehetőségek (Zöldóvoda – Módszertani segédanyag és útmutató Zöld Óvoda címpályázatra készülő óvodapedagógusoknak 47. oldal)

- Péntek János és Szabó T. Attila (1976): Egy háromszéki falu népi növényismerete. Ethnographia, 87:203–225.
- Ráczné Németh Csilla: Kertjeink, Ajka Városi Óvoda 2016.
- Román István agrárszakképzésért felelős helyettes államtitkár I. Országos Iskolakert-hálózati találkozón elhangzott előadása, Budapest, 2015. szeptember 18.
- Szabó T. Attila és Péntek János: Etnobotanikai útmutató. Kriterion, Bukarest, 1976.
- Valló László: A kiskertész - Agricola, Budapest, 1990.

Világhálós források (valamennyi letöltési ideje: 2018. 04. 24.)

- Hogyan tervezzünk iskolakertet – a csongrádi Gr. Széchenyi István Általános Iskola ajánlása - <http://www.iskolakertekert.hu/iskolakert-lepesrol-lepesre>
- Útmutató iskolakert kialakításához – a Váci Egyházmegye Vidékfejlesztési Iroda munkája - <http://www.iskolakertekert.hu/kertmuveles-az-iskolakertben/havi-tevekenysegek>
- Módszertan, ötlettár, kertművelés az iskolakertben – www.iskolakertekert.hu
- Fehér Anna: A természet közelségével KOKOSZ 2009., <http://csepel.info/?p=50283>
- 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800038.TV>
- Kertépítés az oviban (http://www.kpszti.hu/ovi/kertepites_az_oviban.pdf)
- **Iskolakert füzetek- Iskolakertekért Alapítvány kiadványai** (elektronikusan letölthetőek az Iskolakertekért Alapítvány honlapjáról, www.iskolakertekert.hu)
  - Kovács Károly Zoltán – Mátyás Izolda Beáta: Talajtan az iskolakertben
  - Némethné Rácz Csilla: Négy évszak az óvodakertben
  - Téli tevékenységek az iskolakertben (az Iskolakert-hálózat munkája)
- www.iskolakertekert.hu

- www.mkne.hu
- <http://ofi.hu/palyazat/palyazati-felhivas-okoiskola-es-orokos-okoiskola-cim-2016-elnyeresere>
- <http://www.zoldovoda.hu>
- <http://www.fao.org/schoolgarden>

A fentiekben összegyűjtött szakirodalmon túl az Iskolakertekért Alapítvány az Iskolakert-hálózati tagságon keresztül lehetőséget biztosít:

- hírlevél olvasására (tájékoztatás, informálódás, pályázati kiírások közzététele);
- ingyenes műhelyfoglalkozásokon való részvételre;
- ingyenes országos találkozón és szakmai napon való részvételre;
- óvoda- és iskolakert témájú pályázatokon való részvételre;
- kedvezmények és ingyenes szolgáltatások igénybevételére.

Mellékletek, segédanyagok

Az 1. és 2. melléklet kérdéssorai azoknak a gyűjtőknek készültek, akik helyi értéktárakhoz keresik a népi gyógyászat, népi gyógynövényismeret, illetve a népi kertkultúra még élő hagyományait.

A kérdőíveket az ő számukra rögzítettük emlékeztetőül, illetve előzetes felkészülésre, az adatok feldolgozásához, újabb interjú elkészítéséhez.

Az adatközlővel türelmesen, tisztelettel vesszük fel az adatokat, inkább csak irányítjuk a beszélgetést. Ne kérdezzük végig a kérdéssort pontról pontra haladva! A kérdéssor célja, hogy a kérdező gondolatainak adjon támpontokat.

1. Melléklet

Etnobotanika, népi növény- és kertkultúra kérdések és jegyzőkönyv adatgyűjtők számára, értéktárak készítéséhez

A GYŰJTÉS HELYÉNEK JELLEMZÉSE

Terület neve, közigazgatási beosztása:

Földrajzi fekvése, határai:

Domborzati viszonyok, talaj:

Éghajlat: hőmérsékleti átlagok, csapadék, szelek

Területek megoszlása művelési ágak szerint (település, szántó, legelő, erdő, mocsár, terméketlen)

Település nevének etimológiája:

A növényzet általános jellemzése:

A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása, vallási, etnikai megoszlása:

Jellemző gazdálkodási típus:

ADATKÖZLŐ

Adatközlő neve:

Születési hely és idő:

Vallása:

Foglalkozása:

Lakása:

Népi taxon-megnevezés	Milyen helyen nő?

Népi társulásvév, élőhelynév	Milyen növények élnek itt?

Mennyire becsüli az általa ismert (felismerni és megnevezni tudott) növényfajok számát?

A település környékén vannak-e növényekről elnevezett földrajzi objektumok?

Miért az a nevük?

Mit kezd az adatközlő olyan fajjal, amit nem ismer? (népi taxonómia, népi növényosztályozási algoritmus)

Hogyan szaporodik pl. a moha vagy a haraszt?

Előfordulnak-e önkéntelen narratívák?

A nem ismert dolgoknál iterál-e (önismétléssel fokozatosan közelít a dolog felé) az adatközlő?

Átadja az ismereteit? Tanítványnak, gyerekeknek stb.?

Leírja az ismereteit?

Vezet-e kertészeti, növénytermesztési naplót, ill. ír-e ilyen jellegű, vagy az időjárással kapcsolatos bejegyzéseket?

Milyen földműveléssel kapcsolatos időjárás megfigyeléseket, szabályszerűségeket, hiedelmeket ismer?

Hogyan határozná meg a terület éghajlati, talajtani, stb. adottságait?

Vezet-e gazdasági kimutatásokat (mikor, mennyit költött trágyára, szaporítóanyagra, növényvédelemre, mekkora bevételekre tett szert)?

Cseréltek-e fajtákat, szaporítóanyagot?
Jártak-e, járnak-e egymáshoz tanácsokért?
Kit ismer, aki a témában jártas, kit tud adatközlőnek ajánlani? (Elérhetőséggel.)
Volt-e, ill. tud-e arról, hogy van-e iskolakert a településen?
Részt vett iskolakerti foglalkozásokon gyermekkorában? Él még a tanító/tanár, aki ezt oktatta? (Elérhetőségei?)

ZÖLDSÉGESKERT

Van-e, illetve volt-e a lakótelken zöldségeskert?
Készítsünk erről helyszínrajzot! Jelöljük az ágyásokat és a fajokot! Fényképezzünk!
Ma ültetik-e, régen (mikor?) ültették-e?
Elegendő-e a természetett mennyiség?
Volt-e másutt zöldségeskert?
Pótolták-e a természetett gyűjtögetéssel (pl. kora tavasszal)?
Milyen fajtákat vásároltak?
Hogyan és mikor készítették elő a talajt?
Ezt a munkát ki végezte?
Szaporítóanyagot honnan szerezték be?
Ültetés, vetés, palántázás esetében mire kellett tekintettel lenni? Ki végezte ezt a munkát?
Kapálás, öntözés, szedés. Ki, mikor végezte?
Milyen eszközökkel művelték a kertet?
Honnét szerezték azt be?
A termésből mit készítettek? Vitték-e piacra?
Hogyan és hol tárolták a termést?
Milyen szedett vetőmagból tudnak mintát adni?

GYÜMÖLCSÖS

Készítsünk helyszínrajzot a vizsgált területről.
Jelöljük a fajokat, adjuk meg a koronaátmérőt!
Milyen fák voltak régebben?
Fényképezzük, mérjük a gyümölcsöket!
Hogyan lehet raktározni?
Milyen fajták termettek?
Elkerítik a gyümölcsöst?
Lakótelken kívül volt-e gyümölcsöse?

Ott milyen fák voltak?
Hol volt ez a kert?
Gyűjtöttek-e gyümölcsféléket az erdőn?
Melyeket és mire használták?
Honnan vannak a jelenlegi fáik?
Milyen idősök?
Helyszíni magonc, sarjról újult, oltották, bújttatták, ajándékba kapták, vették?
Volt-e a közelben faiskola? Mikortól és mit vettek ott?
Oltották-e a gyümölcsfákat? Ki?
Hogyan történt az oltás? Mikor? Milyen szerszámmal? Fényképezzük le, ha lehet.
Hogyan ültették a fákat? Mikor? Hogyan készítették elő a talajt? Gyökereket, koronát megmetszették-e? Gyökereket agyagos pépbe mártották-e? Fiatal fát karózták-e?
Mely fákat ültették általánosan?
Melyeket nem ültettek?
Melyeket ültettek csak a módosabbak?
Hogyan ápolták a fákat? Mikor, mit?
Milyen kártevők voltak és hogyan lehet ellene védekezni?
Milyen eszközöket használtak?
Hogyan szedték az egyes gyümölcsöket? Földről? Lerázták? Karóval? Kézi szedés?
Hogyan használták a leszedett, adott fajtájú gyümölcsöt? Nyersen, főzve? Tartósítás nélkül? Aszalták, lekvárnak, kompótnak főzték?
Pálinkát miből főztek?
Hogyan cefréztek?
Állatokat milyen gyümölccsel etették?
Engedtek-e állatokat a gyümölcsösbe?
Vásároltak-e gyümölcsöt? Mit? Mit adtak érte?
Adtak-e el gyümölcsöt vagy gyümölcs-terméket (lekvár), piacoltak-e?
Volt-e a családban munkamegosztás?
Kitől tanulták a kertészkedés tudományát?
Melyek azok a fák, melyekről érdemes oltóvesszőt szedni?

VIRÁGOSKERT

Készítsünk róla helyszínrajzot!

Mikortól van?

Milyen fajok virulnak itt évszakosan?

Milyen volt régebben?

Milyen talajelőkészítést végeznek ősszel/tavasszal?

Ki végzi és mivel?

Általánosan ültették az adott fajt, vagy csak néhol (módosak, szegények, ahol eladó lány volt)?

Hogyan végezték a növényápolást, öntözést, gyomirtást? Ki végezte?

Magvakat, töveket, gumókat honnan szerezték be?

Melyek voltak a régi öregek kedvenc virágai?

Vágott virágot tartottak-e a szobában? Milyen alkalomból és mit?

Cserepes növényt tartottak-e? Mit?

Télen hol tartották ezeket? Miben?

Nyáron hol tartották ezeket?

Milyen edényben?

Milyen virágot vittek tövestül és milyeneket vágva a temetőbe?

Templomba, egyházi ünnepre milyen virágokat vittek? Ki, hol gyűjtötte?

Milyen eszközökkel végezték az ápolást, talajelőkészítést, ültetést?

Volt-e virág, amely ültetésénél, szedésénél a régi öregek figyelmbe vették a Hold állását?

A régi öregek kedvenc virágai közül melyeket használták gyógyításra is? Milyen betegség gyógyítására?

Volt-e, van-e valamilyen szimbolikája az adott virágnak?

Kinek illett adni és kinek nem?

*Összeállította: Dr. Szabó Péter, Dr. Halbritter András Albert,
Dr. Lanczendorfer Zsuzsanna, Szabó Krisztina, Molnár Zsolt,
Farkas Péter, Barla Ferenc.*

2. Melléklet

Hagyományos gyógynövény-ismeret: népgyógyászati etnobotanikai jegyzőkönyv adatgyűjtők számára, értéktárak készítéséhez

A GYŰJTÉS HELYÉNEK JELLEMZÉSE

Terület neve, közigazgatási beosztása:

Földrajzi fekvése, határai:

Domborzati viszonyok, talaj:

Éghajlat: hőmérsékleti átlagok, csapadék, szelek

Területek megoszlása művelési ágak szerint (település, szántó, legelő, erdő, mocsár, terméketlen)

A település nevének etimológiája:

A növényzet általános jellemzése:

A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása, vallási, etnikai megoszlása:

A jellemző gazdálkodási típus:

ADATKÖZLŐ

Adatközlő neve:

Születési hely:

Idő:

Vallása:

Foglalkozása:

Lakása:

Gyűjtési területe:

Mi érdekli elsősorban?

Kik segítik a gyűjtésben?

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

Mi alapján dönt a kezelés módjáról?

Foglalkozik-e a beteg kórelőzményeivel (felmenő rokonok, genetikai háttér)?

Hogyan győződik meg a gyógyszer hatékonyságáról?

Ismeri-e a legnagyobb dózis, napi dózis, letális dózis fogalmát?

Ugyanarra a betegségre más gyógyszert ad-e egyének, egyéni alkatok szerint?

Hogyan állítja fel a diagnózist?

Milyen kérdéseket tesz fel a betegnek?

A beteg orvosi kezelésben is részesül, vagy csak az adatközlő kezeli?

Kikérdezi a beteget arról, hogy mi az orvos véleménye, terápiája?

Adatközlőnek van-e averziója az orvossal szemben?

Adatközlő használ-e placebót, azaz általa hatástalannak ismert szert, növényt?

Adatközlő küldi-e a beteget orvoshoz is?

Adatközlő felhasznál-e orvosi leleteket?

Végez-e az adatközlő valamilyen vizsgálatot, mielőtt terápiát javasol?

Foglalkozik-e azzal, hogy egy adott szerv miért fáj, vagy csak a tünet érdekli?

Alkalmaz-e modern orvosi terápiát (pl. vegyen be egy Xanaxot)?

Adatközlő házipatikája tartalmaz modern orvosi szereket?

Ha több betegségnek hasonlóak a tünetei, hogyan választ kezelést?

Alkalmaz keveréket? A keverék összetétele változik? Mitől függ ez?

Alkalmaz-e járulékos módszereket, szertartásokat, verbális szuggesziót, imát, ráolvasást?

Követi-e a beteg sorsát? Milyen módon jelez vissza a beteg (jőjön vissza egy hét múlva, vagy akkor jöjjön, ha fáj stb.)?

Titkolódzó-e az adatközlő?

Ha igen, mi lehet ennek az oka?

A gyógyító leírja-e gyógyítási technikáit, receptjeit?

Vezet-e betegnaplót vagy tapasztalt esetekből leír-e?

Honnét van az adatközlő tudása?

Mekkora a repertoárja az adatközlőnek (akár fajszaám szerint)?

Súlyosan toxikus növény része-e a gyógyító repertoárjának?

Cserél más gyógyítóval anyagot?

Van fóruma annak, ahol egymással megosztják a tudásukat?

Egyéb tevékenységhez is gyűjt? Például festőnövény, halméreg stb.

Ugyanazon növénynek minden adatközlő ugyanazt a hatást tulajdonítja, vagy vannak eltérések?

Felfedezünk-e az adatközlőnél a szignatúra tanra utaló közlést? Alkalmaz-e analógiás mágiát?
Melyik készítményének kiugró hatékonyságára különösen büszke az adatközlő?
Gondol-e arra, hogy a betegség lelki természetű?
Honnét van a betegköre?
Milyen szociális háttérből kerülnek ki?
Milyen a családi érintettség a betegnél? (magányos, alkoholist, volt öngyilkos a családban, szenvedély vagy szenvedélybetegség)
Ad-e antidepresszáns szereket?
Gondol-e prevencióra?
Ismer-e eltűnt fajokat?
Miért baj, hogy eltűntek?
Ismer-e mostanában feltűnt fajokat?
Jó-e vagy rossz, hogy megjelentek?
Ismer-e olyan gyakorlatot, receptet, amiről csak hallott?
Miért nem próbálta ki?
Végez-e kísérleteket? (akár magán)
Változtat-e a recepteken, gyakorlatokon? Milyen okból?

Az eljárás leírása:

Hely, ahol alkalmazták:

A gyakorlat ideje:

Ismert esetek bemutatása:

Jártak-e, járnak-e egymáshoz tanácsokért?

Cserélnek-e, adnak-e, kérnek-e gyógynövényeket?

Mik a gyógyítás/tanácsadás/gyógynövények jellemző ellenszolgáltatásai, kér-e ellenszolgáltatást, mik a jellegzetes fordulatok, kifejezések, melyekkel az ellenszolgáltatást kéri/meghatározza/elutasítja?

Kit ismer, aki a témában jártas, kit tud adatközlőnek ajánlani? (Elérhetőséggel).

Abortív eljárások gyűjtése (csak hallomásból ismerteké is):

Alkalmazott szer, eljárás:

A terhesség mennyi idős koráig alkalmazták?

Hozott-e nem kívánt eredményt?

RÉSZLETES RÉSZ

A növény hivatalos latin és magyar neve? Ismeri?	
Helyi nép neve	
Miért nevezik így?	
Milyen fajtáit ismeri?	
Hol gyűjti?	
Gyakori vagy ritka a környéken?	
Mikor, hogyan és milyen részét gyűjtik?	
Milyen betegségekre használja?	
Alkalmazza-e megelőzésre, ill. ún. élvezeti célra („csak úgy”)?	
Ismeri a betegség tudományos nevét?	
Alkalmazza-e keverékben?	
Milyen adagban használja az alkalmazott gyógyszert?	
Mennyire egzakt ez az adagolás? (evőkanál, szemre történő adagolás stb.)	
A gyógyszerelés adagja eléri a szükséges dózist vagy homeopátiás a hatás?	
Alkalmaz-e szubdózist vagy extradózist?	
Változik az adagolás életkor, nem, alkat stb. szerint?	
Hogyan nyeri ki a növényi hatóanyagot (forráz, alkoholos oldat stb.)?	

Hogyan alkalmazza az anyagot (áztat, cseppek, nyelje le stb.)?	
Milyen gyorsan hat?	
Mi a kezelés várható eredménye?	
Vannak-e a kezelésnek mellékhatásai?	
Tárolható-e a készítmény?	
Kötődik-e a gyűjtés nevezetes időponthoz?	
Kötődik-e a gyűjtés helyhez (kút mellett, ház mellett stb.)?	
Kötődik-e nevezetes számokhoz (3 vagy 7 stb.)?	
Használ-e adalékanyagot?	
Milyen gyógyszerformát használ (forrázat, főzet, macerátum, kivonat, tapasz, por, kenőcs, szirup)?	
Használja-e állatbetegségek esetén?	
Használja-e tápláléknak, állati eledelnek, festésre, mosásra, kozmetikumnak, díszítő motívumnak, díszvirágnak?	
Szerepel-e mondókákban, énekekben?	
Kötődik-e hozzá valamilyen babona, hiedelem?	
Van valamilyen módszer, amivel az adott betegség megelőzhető? Mikor használta utoljára?	
Ismer-e nevezetes eseteket a használattal kapcsolatban? (Esetleírással)	

Ahol csak lehet, gyűjtsünk be herbáriummi példányt, ellenőriztetve az adatközlővel, erre gondol-e? (A népi növényfajnevek helytől függően más növényt jelenthetnek!)

Összeállította: Dr. Szabó Péter, Dr. Halbritter András Albert, Dr. Lanczendorfer Zsuzsanna, Szabó Krisztina, Molnár Zsolt, Farkas Péter, Barla Ferenc.

3. Melléklet

Útmutató a környezeti nevelési célú komposztáláshoz

A komposztálás bárki által elérhető környezetbarát technika. Fontosnak tartjuk, hogy minél több ember figyelmét felhívják e lehetőségre, jó gyakorlatként intézményekben is megjelenjen, környezeti nevelési céllal.

Jogszabályi háttér

A komposztálást a 23/2003. (XII. 29.) KvVM rendelet (a biohulladék kezeléséről és a komposztálás műszaki követelményeiről) szabályozza. Ebből néhány részlet:

(2) Nem terjed ki a rendelet hatálya: c) a házi komposztálásra.

2. § E rendelet alkalmazásában

a) biohulladék: minden olyan növényi és állati eredetű szerves hulladék, amely aerob vagy anaerob úton biológiailag lebomlik vagy lebontható;

b) zöldhulladék: olyan növényi hulladék, amely kertekből, parkokból származik (fanyesedék, ág, gally, fű, lomb, fűrészpor, faforgács stb.), a külön jogszabályban meghatározott úttisztításból származó hulladék kivételével;

***f) komposztálás:* az elkülönítetten gyűjtött biohulladék ellenőrzött körülmények között, oxigén jelenlétében történő autotermikus és termofil biológiai lebontása, mikro- és makroorganizmusok segítségével;**

***g) házi komposztálás:* a saját tevékenységből származó biohulladék (konyhai nyers növényi hulladék) saját kertben (környezeti nevelési céllal iskolák, óvodák kertjében) történő komposztálása, valamint a kész komposzt saját célra történő felhasználása;**

h) közösségi komposztálás: a társasház tulajdonostársainak közössége/közösségei (a továbbiakban: közösség) saját tevékenységből származó biohulladéknak a kelet-

kezés helyéhez közeli területen történő komposztálása, valamint a kész komposzt felhasználása a közösség(ek) saját céljára;

i) telepi komposztálás: szervezett, elkülönített hulladékgyűjtés során begyűjtött biohulladék komposztálása biohulladék-kezelő telepen;

A biohulladék kezelésének általános szabályai: (4) Hulladékgyűjtő udvarban a biohulladékok közül csak zöldhulladék gyűjthető.

Közösségi komposztálás: 4. § (1) A közösségi komposztálás nem engedélyköteles tevékenység. (2) A közösségi komposztálás létesítésére alkalmas terület a külön jogszabályokban foglaltaknak megfelelően jelölhető ki. (3) A közösségi komposztálással állati eredetű biohulladék nem kezelhető.

A fentiek alapján konyhai nyers növényi hulladék, ágnyesedék, lomb, fűnyesedék oktatási intézményekben komposztálható. A tevékenység sem engedély-, sem bejelentésköteles. Ha a nem kertes családi házban élő gyermekek otthon is meg szeretnének próbálkozni a komposztálással, arra a közösségi komposztálás kategóriája ad (egyben közöségfejlesztésre is kiváló) lehetőséget. Nem oktatási intézményeknek javasoljuk, hogy e jogilag nem szabályzott helyzetre kérjék a Kormányhivatal Környezetvédelmi Osztályának véleményét hivatalos levélben, kitérve a komposztálandó alapanyagokra is (melyek között ne legyen állati vagy nem saját területen keletkezett szerves hulladék).

A komposztálás környezetvédelmi és nevelési jelentősége

A komposztálás kiemelkedő környezetvédelmi jelentősége abban áll, hogy egyszerre előnyös a hulladék hasznosításában, az éghajlatváltozás visszaszorításában⁴, a talajpusztulás megfékezésében. Ez a „technológia” mindenki számára elér-

---

⁴ Ha hulladéklerakóban bomlik el ugyanaz a zöldhulladék, abból üvegházhatású gázok - szén-dioxid és metán – keletkeznek.

hető, és szinte mindenki életmódjába beépíthető, segítségével a háztartások, intézmények környezetterhelése csökkenthető. Pedagógiai-szemléletformáló lehetőségei: a komposztálás megismertet a hulladékainkért való felelősséggel. A gyermekek megtapasztalhatják a természet anyagkörforgásait, az életnek azt az igyekezetét, hogy semmit nem hagy veszendőbe menni, ami „megélhetést” adhat egy-egy élőlénynek. A körforgás következő fázisát tanulmányozva megismerhetik a talaj élő voltát és jelentőségét a növényi növekedés szempontjából. A komposztálás lehetőséget ad a lebomló és nem lebomló hulladékok megtanítására, apró talajállatok megfigyelésére (nagyító!), a szabadban való irányított tevékenységre. Az egyetlen újrahasznosítási tevékenység, melyet egyszerűen, de gyakorlati jelentőséggel végezhetünk magunk is, úgy, hogy egy éven belül szemléltethetjük az egész körforgási folyamatot, az elejétől az elejére visszatérve! Nem melleleg kevesebb pénzt kell költenünk hulladék elszállítására, talajjavító anyagokra.

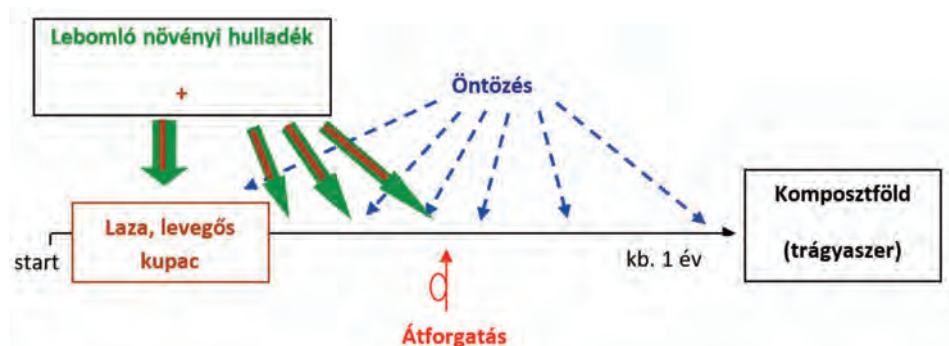
Az komposztálás során a következőkre kell tekintettel lenni:

A komposzthalom ne legyen se túl tömör (mert akkor nem járja át kellő mennyiségű levegő), se túl laza (szétfújhatja a szél). Utóbbi probléma kivédésére alkalmasak a zárt komposztálóládák, de persze ezek nélkül is kiválóan lehet komposztálni.

Az udvar gyerekektől félreesőbb, árnyékos helyére helyezzük el, és ha csak lehet, talajra. Ha rendszeresen öntözzük (virágot is ültethetünk bele!), érése se lesz túl lassú. A még nem teljesen megérett komposztot (ún. mulcs) ne forgassuk a talajba, inkább csak talajtakarásra használjuk.

A házi komposztálás jellemzően kis anyagmennyiséggel, kis méretben dolgozik. Az ilyen méretű halmok túl sok termelődött hőt vesztenek el a felületükön, és hőmérsékletük a legintenzívebb érési fázisban sem éri el az 50-60 °C-os hőmérsékletet, ami a telepi komposztálásnál általános. Ezért a házi komposztálás viszonylagos lassúsága melletti hátránya az is, hogy nem alkalmas a gyomok, kórokozók elpusztítására. Ilyen anyagokat (felmagzott, ill. tarackos gyomok, ebédmaradék, emberi és állati anyagok) ne tegyünk az óvodai, iskolai komposztba. A gyermekektől a komposztálás során is követeljük

meg, hogy talajjal, hulladékkal való foglalkozás után mossanak kezét. Ha az óvoda, iskola területén rágcsálók is előfordulnak, a probléma megoldásáig ne telepítsünk új komposzthalmot. A jól megépített, kellően levegőző komposzthalom nem vonz ártalmas vagy zavaró rovarokat, és nincs szaghatása sem.

A komposztálás egyszerűsített folyamatábrája

A komposztálás folyamatának egyszerű képi ábrázolása

Összeállította: Dr. Halbritter András

4. Melléklet
Iskolakerti munkára felkészítő
képzési/továbbképzési tematika a pedagógia,
szociális és a kulturális képzési területek
hallgatóinak, szakembereinek (választható tárgy
a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere
János Karon)

Tematika			
A tantárgy neve magyarul:	Iskolakert		
A tantárgy neve angolul:	School garden		
Kontaktórák száma nappali tagozaton (összesen heti)	2	Levelező/távoktatási tagozatos féléves óraszám - kredit*3	9
Ebből előadás óraszám (heti)	0		
Ebből gyakorlat óraszám (heti)	1		
Ebből labor óraszám (heti)	1		
Nem heti órabontásban megadható laborgyakorlat óraszám, leírása	14*45'iskolakerti munka, benne 1 iskolakerti foglalkozás tervezése és levezetése		
Önálló hallgatói munkaóra heti bontásban	1		
Beszámolási forma	Folyamatos számonkérés		

Kötelező irodalom	Interneten kiadott szakirodalom
Ajánlott irodalom	<p>http://www.iskolakertekert.hu/szakirodalom</p> <p>Gerard Durrel és Lee Durrel: Az amatőr természetbúvár (Természetbúvár a ház körül, ill. Természetbúvár otthon c. fejezetei). 1988. Gondolat, Budapest</p> <p>Lázár Ervin: Öregapó madarai. 1974. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest</p> <p>Schmidt Egon: Gyakorlati madárvédelem. 1982. Natura, Budapest</p> <p>Surányi Dezső: A szenvedelmes kertész rácsudálkozásai. 1982. Magvető, Budapest</p> <p>Hobbi- és biokertész könyvek</p> <p>Bozsik gazda a Kossuth Rádió Hajnal-táj c. műsorában</p> <p>Kerti Kalendárium c. havilap</p> <p>www.iskolakertekert.hu;</p> <p>www.facebook.com/iskolakertekert</p>
A tantárgy célja (2-3 mondatban).	<p>Az egykor elterjedt iskolakerti oktatás újrélédesét tapasztalhatjuk szerte a világban. A tárgy bemutatja az iskolakertben rejlő oktató-nevelő-fejlesztő lehetőségeket, felkészíti a hallgatókat iskolakertek létesítésére és működtetésére, kitekintéssel a kültéri tanulási formákra. A szeminárium/gyakorlat jellegű oktatótermi-kerti foglalkozás mellett tömbösített gyakorlat és 2 tanóra gyerekekkel végzett iskolakerti foglalkozás képezi a kurzust.</p>
Tantárgy tematikája, rövid tartalma	
Az iskolakertek (és óvodakertek) története, mai irányzatai, helyzete a világban és a Kárpát-medencében.	
Kerttervezés: a talaj, a komposztálás, a vízgazdálkodás; ágyások kialakítása, oktatóeszközök a kertben.	
A kert élővilága: a talaj és a komposzt élőlényei; gyomok; ízeltlábúak és madarak.	

A kertészet alapjai, önképzési lehetőségek. Az ökológiai gazdálkodás. Növényvédelem. Gyümölcsfák oltása és metszése.	
Gyermekekkel a kertben - miben más, mint egy árutermelő kertészet?	
Tevékenységek, kerettanterv-tartalmak iskolakertben. Fejlesztési célok és területek (fenntarthatóságra, egészségtudatos-ságra nevelés, öngondoskodási, problémamegoldási, együttműködési, tervezési, tantárgyi kompetenciák fejlesztése, pályaorientáció stb.).	
Oktatási eszközök (pl. növénytablák) készítése.	
Az iskolakertek előtt álló akadályok, megoldási jó gyakorlatok.	
Hálózatosodás, finanszírozás, önkéntes munka szervezése, támogatások, jó gyakorlatok.	
Zárthelyi dolgozat és a tapasztalatok megbeszélése.	
Az ellenőrzési és értékelési eljárások	<p>A kurzus során 1-1 kiselőadást (5 perc) tart mindenki szakirodalmi forrásból felkészülve, a gyakorlati alkalmakon elosztva, megbeszélés szerint. Az aláírás feltétele:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktív részvétel a TVSZ szerint. • A kurzus során 1 kiselőadás (5 perc) megtartása. • 3-4 fős csoportokban 6 óra tömbösített kertgondozási és -fejlesztési munkán kell részt venni a Kar vagy a Gyakorlóiskola udvarán, kültéri, kerti munkának megfelelő öltözetben. Időpontja megbeszélésnek és időjárásnak megfelelően, zömmel pénteki napokon. • Párosával egy kerti szakköri foglalkozás vezetése alsós kisdíákokkal, a Kar vagy a Gyakorlóiskola épületében vagy udvarán, a csütörtök 15:30-17:00 közti szakköri alkalmak egyikén, a kerti foglalkozási napló vezetése (elektronikusan v. papíron), pedagógiai reflexiókkal. <p>Az érdemjegy alapja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 50%-ban a zárthelyi dolgozat az elméleti anyagból, a félév végén, • 50%-ban a kurzushoz hozzáadott érték (órai munka + szakköri foglalkozás + napló + kiselőadás).

<p>Képesség</p>	<p>Rendelkeznek a hallgatók:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iskolakert kialakításának és fenntartásának, az iskolakerti tevékenységek gyakorlaltias, tudatos és kreatív szervezésének képességeivel. • A hatékony technikai, anyagi és információs források felhasználásának képességével. • Az önismeretük folyamatos fejlesztésének lehetőségével, ehhez fel tudják használni a környezetük visszajelzéseit. Mások tevékenységének követési módjával, önreflexióval. • Képesek kültéri tanítási módszereket alkalmazni, szabadban oktatást szervezni. • A tanulás sajátosságainak ismerete alapján képesek az adott életkori sajátosságok figyelembevételével a célok, tartalmak és tevékenységek, folyamatok, valamint egyéni tanulási utak tervezésére, megvalósítására. Építenek a 6-14 éves gyerekek előzetes tapasztalataira, cselekvő részvételére, kreativitására, a közös munkát szakszerűen irányítják, elemzik és értékelik. • Támogató tanulási környezetet biztosít. A tanulás sajátosságainak ismerete alapján képes az adott életkori sajátosságok figyelembevételével a célok, tartalmak és tevékenységek, folyamatok, valamint egyéni tanulási utak tervezésére, megvalósítására.
<p>Tudás</p>	<p>Ismereteik alkalmazását tekintve a hallgatók:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ismerik az iskolakerti oktatás főbb céljait és tevékenységeit. • Rendelkeznek a kertészet alapjainak procedurális és deklaratív tudásával; • tájékozottak az iskolakerti munka jellemző kihívásairól, sajátosságairól; ismernek ezekhez kötődő megoldásokat, jó gyakorlatokat. • Tartalmi szinten ismerik a téma főbb szakirodalmi forrásait. Ismerik a tanulási, nevelési környezet szerepét, tisztában van az inkluzív nevelés lehetőségeivel és módszereivel az első hat iskolaévben.

Attitűd	<p>Tevékenységet a 6-14 éves gyerekek fejlődésének támogatása iránti elkötelezettség irányítja. Nyitott a munkájával összefüggő hagyományos és új elméletek és módszerek, a technológiai lehetőségek, információs és kommunikációs technológiák megismerésére és alkalmazására. Hitelesen képviselik a hallgatók:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az iskolakerti hagyományok iránti tisztelet. Az új ismeretekre, kültéri oktatási módszerekre, kreatív, dinamikus megvalósítási lehetőségekre való nyitottságot. • Az iskolakerti tevékenységgel járó fizikai munka, többletmunka, oktatást előkészítő munka elfogadását. • Önállóan vagy egy-egy csoport részeként közös programok, rendezvények szervezésének, pedagógiai folyamatok tervezésének és létrehozásának szakmaiságát.
Autonómia, felelősség-vállalás	<p>A hatáskörébe tartozó területeken felelősséget vállal a rájuk bízott 6-12 éves gyerekek fejlődéséért, kulcskompetenciáik hatékony megalapozásáért, kibontakoztatásáért. A pedagógiai tevékenységének közösségi és természeti hatásaiért, a jövő nemzedék hagyományokhoz, öngondoskodási készségekhez, egészséges környezethez, természeti kapcsolathoz való hozzáférési lehetőségeiért; az otthonos, élménygazdag iskolai környezetért. A hallgatók önálló végzik: Szakirodalmi feldolgozást, foglalkozás tervezését és vezetését, a programok kiválasztásától a reflektív gondolkodási műveletekig.</p>

5. Melléklet Iskolakert tervezési segédlet

Összeállította: Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Paulizky Nóra

6. Melléklet

Jeles napok az iskolakerthez kötődően

IDŐPONT	ESEMÉNY	ISKOLAKERTI TEVÉKENYSÉG
Január 20.	Tavaszbresztés Napja	Vigyünk a szobába, tanterembe, csoportszobába lemetszett gallyakat virágoztatni
Március 8.	Nemzetközi Nőnap	Fiúk ültessenek 1-1 virághagymát a lányoknak és adják át nekik nevelésre
Március 22.	A Víz Világnapja	Esővízgyűjtés megszervezése, lehetőségek keresése
Március 25.	Gyümölcsoltó Boldogasszony	Gyümölcsfa-oltás
Április 3.	Csillagászati Világnap	Biodinamikus gazdálkodás jellemzőinek bemutatása, holdnaptár működésének ismertetése, napóra készítése
Április 7.	Egészség Világnapja	Egészséges ételmisszer fontossága: jelen helyzet és a pár évtizeddel korábbi összehasonlító adatok a zöldségek, gyümölcsök tápanyagtartalmára vonatkozóan. Egészségtelen gyorsételek káros hatásainak hangsúlyozása
Április 22.	Föld Napja	Faültetés (kicsit késő, de rendszeresen öntözve, főleg a konténeres: megeredhet!)
Április 24.	Szent György napja	Ilyenkor hajtották ki az állatokat a legelőre
Április 30.	Méhek napja	Mézelő virágok vetése
Május 10.	Madarak és fák napja	Madárbarát kert tervezése, karbantartása, vetélkedők az év fájáról, év madaráról
Május 9-15.	Nemzetközi Nővénynap	Gyógyteák készítése, öntözőlé készítése, palántaosztás
Május 22.	Biodiverzitás napja	Biodiverzitás az iskolakerthben: vegyük számba a növényeink számát, a vetésforgó jelentőségét
Június 5.	Környezetvédelmi Világnap	Újrahasznosított iskolakerthi termékek készítése, pl. meteorológiai állomás készítése PET palackból

Június 17.	A sivatagosodás és aszály elleni küzdelem világnapja	Fák jelentősége az erózió megelőzésében, ellátogatás egy mezőgazdasági. telepre, lehetőleg ahol biogazdálkodás folyik és a talajmegóvás eszközeit vesszük számba, a vízfelhasználást figyeljük meg. Nagyüzemi mezőgazdasági látogatás esetén ezek hiányát vesszük számba
Augusztus 30.	Nemzetközi Konyhakerti Nap	Kertbemutatók vezetéssel, immunerősítő levek készítése, palántaosztás, stb.
Szeptember 23.	Takarítási Világnap	"Nagytakarítás" az iskolakertben
Szeptember 28 - október 4.	Teremtés hete	Elcsendesedés, igeolvasással, szemlélődéssel, beszélgetések a teremtésvédelemről
Szeptember 29.	Szent Mihály napja	Szent Mihály napi vásárt idézve mi is szervezhetünk vásárt, iskolakertben és otthon termelt zöldségek, gyümölcsök csere-beréje
Október 4.	Állatok Világnapja	A talaj és a komposzt állatvilágának felderítése
Október 8.	Madármegfigyelési világnap	Madáretető, madárodú, eleségkosár készítése, megfigyelési napló szempontjainak kidolgozása
Október 10.	Komposztálás ünnepnapja	Komposztáló készítése, komposztvizsgálatok, komposzt rostálása, komposzt beásása a talajba
Október 16.	A kenyér világnapja/ Élelmezési Világnap	Gabonanövények bemutatása, "Ehető iskolakert" tervezése, "Mindig legyen valami ehető az iskolakertben" — vetési terv készítése
November 11.	Márton nap	A régi időkben Szent Márton napja jelentette a paraszti év végét, ilyenkor zárták le az éves gazdasági munkákat és ilyenkor vette kezdetét a téli pihenő időszaka — betakarítás és a jövő évi munka előkészítése utáni kertzáró lakoma rendezése
December 13.	Luca napja	A Luca-búza nevelése egy termésjósító hagyomány volt nemcsak őseinknél, hanem még számos más népnél is. Luca napján búzaszemeket kezdtek csíráztatni a kemence közelében, amelyek karácsony tájára zöldültek ki. A búza növekedéséből következtettek a jövő évi termésre — cserépebe búza vetése

Összeállította: Dr. Halbritter András Albert, Mátyás Izolda Beáta, Pauliczky Nóra, Ráczné Németh Csilla

